

Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin Yükselişine Etki Eden Faktörler: Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç Örneği

Hüseyin SEVİNÇ¹

Öz

Günümüz Avrupa siyaseti kendi içerisinde bir dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm yavaş olmakla birlikte aşırı sağ partiler lehine yeni bir siyasal eğilim oluşturma aşamasındadır. Önceki dönemlerde siyasi yelpazenin uç kısımlarında yer alan aşırı sağ partiler günümüz Avrupa'sında ana akım partiler ile koalisyon hükümetleri içerisinde yer alabilecek pozisyona ulaşmışlardır. Bu bağlamda, çalışmanın temel araştırma sorusu; ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşmenin Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç'te aşırı sağ partilerin yükselişini etkileyip etkilemediğidir. Araştırma sorusu kapsamında durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Ortaya çıkan sonuca göre belirtilen faktörlerin her birinin aşırı sağ partilerin yükselişinde önemli etmen oldukları tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan Avrupa'daki aşırı sağ partilerin yükselişi incelendiğinde bu yükselişin özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerin karmaşık etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aşırı Sağ, Küreselleşme, Göçmen Krizi, Ekonomik Kriz, İslamofobi.

The Factors Influencing the Rise of Far-Right Parties in Europe: The Case of France, Italy, Netherlands, and Sweden

Abstract

Contemporary European politics is undergoing a transformation within itself. This transformation, albeit slow, is in the process of creating a new political trend in favor of far-right parties. In contemporary Europe, far-right parties, which were previously situated at the extremes of the political spectrum, have reached positions where they can be part of coalition governments with mainstream parties. In this context, the main research question of the study is whether the economic crisis, immigration crisis, Islamophobia, and globalization have influenced the rise of far-right parties

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hsevinc1313@gmail.com, ORCID: [0000-0003-2037-6665](https://orcid.org/0000-0003-2037-6665).

in France, Italy, Netherlands and Sweden. The case study method has been employed within the scope of the research question. According to the results obtained, each of the specified factors has been identified as a significant factor in the rise of far-right parties. When the rise of far-right parties in Europe, examined within the scope of the research, is considered, it is observed that this rise is particularly a result of the complex interaction of economic, social, and cultural dynamics.

Keywords: Far-Right, Globalization, Immigration Crisis, Economic Crisis, Islamophobia

Extended Abstract

Far-right parties in Europe have a long and complex history, and their rise has been a significant development in contemporary European politics. The term "far-right" generally refers to political parties and movements that espouse nationalist, anti-immigration, and anti-globalization ideologies, often with a focus on cultural and racial identity. These parties have historically been situated at the fringes of the political spectrum, but they have recently gained traction and are now able to form coalitions with mainstream parties.

The origins of far-right parties can be traced back to the aftermath of World War II, where various extremist groups emerged in response to the social and economic turmoil in Europe. These parties often emphasized ultra-nationalism, anti-Semitism, and anti-communism. However, in recent years, the rise of far-right parties has been fueled by a new set of factors, including economic crises, the immigration crisis, Islamophobia, and globalization. These parties have capitalized on these issues to garner support and influence European politics.

One of the primary causes of the rise of far-right parties in Europe is the economic crisis. The 2008 global financial crisis had a profound impact on European economies, leading to high unemployment rates and social instability. Far-right parties adeptly exploited this situation, blaming immigrants and globalization for the economic woes faced by many Europeans. This narrative resonated with some segments of the population, leading to increased support for far-right movements.

In addition to economic factors, the immigration crisis has also played a pivotal role in the ascendance of far-right parties. The influx of refugees and migrants into Europe, particularly from conflict-ridden regions in the Middle East and North Africa, has stoked fears about cultural dilution and security concerns among some Europeans. Far-right parties have capitalized on these anxieties, promoting anti-immigrant rhetoric and policies as a means of addressing these concerns, which has further bolstered their popularity. Furthermore, Islamophobia has been a significant driver of the rise of far-right parties. With the increasing visibility of Islam in Europe, particularly through migration and the growth of Muslim communities, far-right parties have seized upon anti-Islam sentiments to mobilize support. The fear of perceived cultural and religious threats has been exploited by these parties to advance their agendas, leading to a more divisive and intolerant political climate.

Globalization, with its interconnectedness and perceived erosion of national identity, has also been a contributing factor. Far-right parties have leveraged anti-globalization sentiments, portraying themselves as defenders of national sovereignty and cultural heritage against external influences. They have positioned themselves as the answer to the perceived negative effects of globalization, such as job displacement and the loss of traditional values.

In conclusion, the rise of far-right parties in Europe is a complex and multifaceted phenomenon. While economic crisis, immigration crisis, Islamophobia, and globalization have all played significant roles, the ascent of far-right movements cannot be attributed to a single cause. Rather, it is the result of the intricate interplay of economic, social, and cultural dynamics. The historical context of far-right parties, along with the contemporary challenges and opportunities they have seized upon, has propelled them into the mainstream of European politics. As such, understanding and addressing the underlying causes of their rise is crucial for shaping the future of European political landscapes.

To conclude, the emergence of far-right political forces throughout Europe, such as those in France, Italy, the Netherlands, and Sweden, is a multifaceted phenomenon. Globalization, immigration issues, economic downturns, and Islamophobia have all had a big impact. In order to influence the future of European politics and society, their rise illustrates the complex interaction of economic, social, and cultural dynamics and calls for a sophisticated understanding and calculated response.

Giriş

Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişi son yıllarda akademik alanda ilgi gören bir konu hâline gelmiştir. Bu partilerin yükselişine ilişkin olarak yapılan çalışmalar, konunun birçok yönüyle açığa kavuşturulmasına ve aşırı sağ partilerin ortaya çıkışının daha iyi anlaşılmasına büyük ölçüde katkı sunmuştur. Bununla birlikte aşırı sağ partilerin yükselişine ilişkin bütüncül bir açıklama sunma noktasında yapılan çalışmalar tatmin edici düzeyde bulunmamaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, mevcut literatürün konuyu kalıcı siyasal bir olgu yerine genel bir siyasal eğilim olarak görmesi ve bunun neticesinde aşırı sağ partilerin yükselişini etkileyen özel olguların detaylarına yeterince odaklanmamasıdır (De Jonge, 2021; Hans-Georg Betz, 1994; Kitschelt ve McGann, 1997). Diğer bir neden ise yapılan çalışmaların bir kısmının aşırı sağ partiler üzerine yapmış oldukları analizlerde sadece belli olguları ön plana çıkarmaları ve bu olguları birbiriyle ilişkilendirip genelleme yapmamalarıdır (Messina, 1989; Pirro, 2023; Simmons, 1996). Yapılan çalışmada Avrupa’daki aşırı sağ partilerin yükselişi; ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşme kapsamında ele alınmıştır. Bahsi geçen faktörler birbirleriyle olan etkileşimleri kapsamında incelenmiştir. Bu sayede aşırı sağ partilerin yükselişinin bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılması amaçlanmıştır.

Avrupa siyaseti çoğunlukla, seçmenlerinden daha yaşlı olan siyasal partiler tarafından domine edilmektedir. Belirtilen bu durum Batı Avrupa’nın büyük bir bölümünde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. XXI. yüzyılda parti sistemleri değişkenlik göstermesine rağmen, Doğu Avrupa hariç, Avrupa kıtası günümüzde hâlâ büyük ölçüde geleneksel partiler tarafından kontrol edilmektedir. Bu geleneksel partiler; muhafazakârlar ve Hristiyan demokratlar, sosyalistler ve sosyal demokratlar ve liberaller şeklinde sıralanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra geleneksel partilerin dışında Avrupa’nın birçok ülkesinde sadece iki yeni siyasal parti grubu varlığını sürdürebilmiştir. Bunlar, Yeşiller ve popülist radikal sağ partilerdir. Bu iki parti arasından ise sadece popülist radikal sağ partiler Avrupa genelinde etkili olabilmiştir (Mudde, 2007: 1).

Araştırmacılar aşırı sağ partilerin yeniden canlanmasının² az yada çok Avrupa genelinde bir fenomen hâline geldiğini kabul etmektedirler (Rensmann, 2003: 95). Aşırı sağ partilere olan destek; 1980’lerde belirgin bir şekilde artmasına

² Alman Siyaset bilimci Klaus Von Beyme savaş sonrası Avrupa’sında aşırı sağ partilerin yükselişini üç dalga halinde incelemiştir. İlk dalga kabaca 1945-1955 yılları arasını kapsamaktadır. Belirtilen aralıktaki aşırı sağ hareketler genel anlamda savaş suçlularına af ve savaş zamanı işbirlikçileri ile ailelerine destek talep eden küçük bir neo-faşist hareket olarak nitelendirilmiştir. İkinci dalga, 1955 ile 1980 arasını kapsamaktadır. Belirtilen tarih aralığında Fransız Poujadistler gibi “sağcı popülist” partiler ortaya çıkmıştır. Bu partiler, bir veya iki seçimde önemli seçim başarıları elde etmiş olmasına rağmen siyasal hayatta tutunamamışlardır. Üçüncü dalga 1980’de başlamıştır. Bu dönemde aşırı sağ partilerden olan Ulusal Cephe (FN) ve Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), seçimlerde önemli oy oranlarına ulaşmışlardır. Bu partiler çoğunlukla yeni organizasyon yapısına sahip olmakla birlikte liderlerinin İkinci Dünya Savaşı’nın lekeli geçmişiyle bağları yoktu. Detaylı bilgi için Bkz. (Beyme, 1988).

rağmen yakın zamana kadar, birkaç istisna dışında, yavaş bir büyüme eğilimi içerisinde gerçekleşmiştir (Wilcox vd., 2003: 129). Örneğin on dört Batı Avrupa ülkesinde aşırı sağ partilere oy veren ortalama seçmen yüzdesi 1980'lerde %6,5 iken 1990'larda %8,3 olmuştur (Wilcox vd., 2003: 128). Bu süreç içerisinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde aşırı sağ partilerin gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Popülist aşırı sağcı partileri neredeyse Avrupa'daki her ülkede görmek mümkündür (Shiraliyev, 2022: 142).

Aşırı sağ partiler; Avusturya, Hırvatistan, Estonya, Finlandiya, İtalya, Letonya, Hollanda, Polonya, Sırbistan, Slovakya ve İsviçre'de koalisyon hükümetlerine katılmışlar ve Bulgaristan, Danimarka, Hollanda ve Norveç'te azınlık hükümetlerini desteklemişlerdir (Bustikova, 2014; De Lange, 2012). Bu partiler ulusal hükümetlere henüz girmemiş olsalar da Fransa, Belçika (Flanders) ve Macaristan gibi çeşitli diğer ülkelerde de etkili olduklarını kanıtlamışlardır (Golder, 2016: 478).

Aşırı sağ partilerin yükselişi ile Avrupa'da giderek gerçekleşen değişim aslında yeni bir siyasi trende dönüşme ihtimalini de içerisinde barındırmaktadır. Avrupa'da önceki dönemlerde siyasi yelpazenin uç kısmını temsil eden aşırı sağ partiler günümüzde ana akım sağ partiler ile birlikte hükümet kurma fonksiyonunu üstlenmektedirler. Bahsi geçen durumun en son örneği Finlandiya'da gerçekleşmiştir. Finlandiya'da üç aylık müzakere sürecinin ardından büyük ölçüde göçmen karşıtı ve AB karşıtı bir ajanda üzerine kampanya yürüten aşırı sağ milliyetçi parti olan "Gerçek Finler Partisi" koalisyon hükümetinin üyesi olmayı başarmıştır (Koutsokosta, 2023).

Avrupa'da aşırı sağın yükseliş nedenleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte analistler; göç, ekonomi veya Ukrayna'daki savaşın aşırı sağın yükselişinin arkasındaki faktörler olduğunu belirtmektedirler (Koutsokosta, 2023). Yapılan çalışmanın odak noktası; seçili Avrupa ülkelerinde (Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç) ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşmenin aşırı sağ partilerin yükselişini etkileyip etkilemediğidir. Bu çalışmada, temel araştırma yöntemi olarak nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması benimsenmiştir. Yapılan çalışmada bilgi toplama yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla mevcut literatür kaynaklarından, resmi seçim sonuçlarından ve ülkelere ilişkin raporlardan istifade edilmiştir. Çalışmada bütüncül bir anlayış sağlamak amacıyla ilk olarak aşırı sağ siyaset kavramı tanımlanmıştır. Sonrasında Avrupa'da çalışma kapsamındaki ülkelerin aşırı sağ partileri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç'teki aşırı sağ partilerin yükselişine etki eden faktörler; ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşme başlıkları kapsamında ele alınmıştır.

1. Avrupa'da Aşırı Sağ Siyaset

Aşırı sağ, ana akım siyasetin sağında bulunan birçok grubu ifade etmek için kullanılan genel bir terimdir. Bu kavram genellikle siyasallaştırılır ve popülist

partilerden neo-Nazi'lere kadar çeşitli grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Aşırı sağın muallaklığı ve içerisinde birçok partiyi barındırması aslında bu kavramın tanımını da oldukça zorlaştırmaktadır.

Aşırı sağ partilerin ana akım siyasi parti yelpazesi dışında yer alması aynı zamanda hangi özelliklerin aşırı sağ partileri tanımlayacağı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Piero Ignazi (1995; 1992, 2003); bir partinin aşırı sağ olarak nitelendirilebilmesi için üç kriter taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. İlk olarak bir partinin aşırı sağ parti olarak nitelendirilebilmesi için o partinin sağ-sol parti ayrımının sağında yer alması ve daha sağında başka bir partinin bulunmaması gerekmektedir. İkinci olarak bu partinin faşist mitoloji ve prensipleriyle bir ideolojik bağlantısı bulunmalıdır. Üçüncü olarak bu parti, demokratik sistemi reddeden (ve meşruiyetini bozmaya çalışan) değerleri, konuları ve politikaları dile getirmelidir. Ignazi'nin ortaya atmış olduğu aşırı sağ parti tanımı ve buna ilişkin oluşturmuş olduğu kriterler aslında partilerle ilgili bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle ortaya atılan üçüncü kriter, bu soru işaretlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin Avusturya *Freiheitliche Partei Österreichs* (Avusturya Özgürlük Partisi FPÖ), XXI. yüzyılın başlarında önemli dönemlerde hükümette yer almış fakat mevcut demokratik rejimi de yıkmaya çalışmamıştır (Kopecek, 2007: 285).

Ignazi'nin aşırı sağ partiler için oluşturmuş olduğu kriterlerin katılığı ve yetersizliği bu partilere ilişkin yeni tanımlama yapıma ihtiyacını doğurmuştur. Hans-Georg Betz tarafından aşırı sağ partilere ilişkin Ignazi'nin tanımından daha esnek ve daha geniş kapsamlı bir aşırı sağ tanımı yapılmıştır. Betz (2004; 1993), aşırı sağ parti kavramı yerine "*sağcı popülist parti*" kavramını kullanmıştır. Betz'e göre, bu partiler Batı demokrasilerinin mevcut kültürel ve sosyo-politik sistemine kökten karşı çıkmaktadırlar fakat bu karşı çıkışı yaparken de Batı demokrasisinin temellerine doğrudan saldırmazlar. Bu partiler bireysel ve sosyal eşitliği reddederek toplumda kültürel veya etnik homojenliğe vurgu yaparlar. Belirtilen bağlamda bu partiler tercih noktasında "*kendi insanlarımızı*" "*yabancılara*" tercih ederiz noktasındadırlar ki buradaki yabancı kavramının kapsamını çoğunlukla göçmenler oluşturmaktadır. Belirtilen "yabancı" söylemi kolay bir şekilde yabancı düşmanlığına dönüşebilecek potansiyele sahiptir. Bu partiler sıklıkla neo-liberal ekonomiye vurgu yaparlar, yozlaşmış kurum ve devlet organlarına karşı "*sıradan insan*"ı savunduklarını iddia ederler, "*sağduyu*" ve hukuk düzenine vurgu yaparlar, anti feministtirler ve kendilerini geleneksel değerlerin savunucusu olarak görürler. Bu partiler organizasyonel olarak genellikle popüler ve hatta karizmatik bir figür tarafından yönetilirler. Son olarak bu partiler katı merkezîyetçi ve hiyerarşik olarak yapılandırılmışlardır, oy elde etmek için popülizmi kullanmakla birlikte siyasal pazarlamayı etkin bir şekilde kullanma kabiliyetine sahiptirler.

Aşırı sağ partilere ilişkin yapılan diğer tanımlaya göre aşırı sağın ideolojik temeli dört unsurun birleşiminden oluşmaktadır. Mudde (2007: 20-21)'ye göre bu unsurlar; milliyetçilik, yabancı düşmanlığı, hukuk düzeni ve refah şovenizmidir.

Refah şovenizmi ile ifade edilen husus; devletin sosyal politikalarının “yabancıların” yararından ziyade “kendi insanının” ve kendi ulusunun yararına çalışması gerektiğini garanti etmesi anlamına gelmektedir. Aşırı sağ partiler sosyal konularda güçlü devlet yapısını tercih ederken aynı zamanda hukuk düzenini sorgularlar ve bu partiler en azından söylem olarak neo-liberal olabilirler.

Aşırı sağ partilere ilişkin yukarıda verilmiş olan tanımlara bakıldığında bu partilere ilişkin genel bir tanımın yapılmasının zor olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedeni aşırı sağ partilerin göç, ekonomik kriz ve milliyetçilik gibi bazı temel argümanları paylaşıyor olmalarına rağmen birleştirici bir ideolojiye sahip olamamalarıdır. Birleştirici ideolojinin eksikliği aşırı sağ parti kavramının da genişlemesine neden olmaktadır. Neo-faşist gruplardan, mevcut toplumsal ve siyasal yapının bazı yönlerine radikal bir biçimde karşı çıkan liberal sağ partilere kadar olan her şey, aşırı sağ kapsamına girmektedir (Guibernau, 2010).

2. Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç Özelinde Avrupa’da Aşırı Sağ Partiler

Aşırı sağ partileri daha iyi anlayabilmek için bu partilerin Avrupa’daki gelişim süreçlerine bakmak gerekmektedir. 1945 sonrasında birçok Avrupa ülkesi istikrarlı siyasal sistemlere sahiptir. Faşizme karşı kazanılmış zafer, ekonomik büyüme ve düşük işsizlik oranları vb. faktörler aşırı sağın ortaya çıkmasını ve başarılı olmasını engellemiştir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru gelindikçe geçmişte yaşananların etkisi zayıflamaya başlamış ve bu durum aşırı sağ partilerin popülerlik kazanmasına zemin hazırlamıştır (Hainsworth, 2008: 1-2).

1980’ler öncesinde aşırı sağ ve neo-faşizm birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Belirtilen dönemde kendini aşırı sağ (faşist) olarak adlandıran tek parti İtalyan Sosyal Hareketi (Movimento Sociale Italiano, MSI)’dir. Fakat 1980’lerle birlikte kendi ülkelerinin parlamentolarına girmenin yolunu bulan aşırı sağ parti sayısı altı iken 1990’larda bu sayı nispeten 10’u geçmiştir (Nourbakhsh vd., 2023: 50).

Bu partilerden en önemlisi 1972 yılında Jean-Marie Le Pen tarafından kurulan Fransız Ulusal Cephesi’dir. Bu partinin dikkat çekici özelliği farklı görüşlere sahip birçok kişiyi bir araya getirmesidir (Kıldış, 2020: 156-157). Fransız Ulusal Cephesi 1980’ler boyunca güç kazanmaya devam etmiştir. Partinin bu dönemde güç kazanmasının nedenleri; ekonomik kriz, hükümetin yumuşak göç politikaları ve mevcut hükümetin sorunları çözememesi şeklinde sıralanabilir. Ulusal Cephe, 1988 başkanlık seçimlerinde %14,4 ve 1989 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %11,7 oy almayı başarmıştır (Kıldış, 2020: 157). 1990’lı yıllarda küreselleşme olgusu Fransız siyasetinde önemli bir konu hâline gelmiştir. Küreselleşmenin siyasal anlamda önemli bir konu hâline gelmesinin nedeni ise 1992

³ 2018 yılında partinin Ulusal Cephe olan ismi Rassemblement National (Ulusal Birlik-RN) olarak değiştirilmiştir. Bu değişimin temel amacı geçmişte Jean Marie Le Pen ve Ulusal Cephe ismi ile özdeşleşen olumsuz çağrışımlardan kurtulmaktır (Startin, 2022:432-433)

Maastricht Antlaşması’dır. Nitekim bu antlaşma AB’yi kurmakla birlikte nihai süreçte Euro’nun oluşturulmasının da yolunu açmıştır. Ulusal Cephe bu olgudan hareketle ekonomik korumacılığa doğru bir geçiş yapmaya başlamış ve bu süreçte neo-liberalizmi eleştiren bir siyaset yürütmüştür. Ulusal Cephe, dönemin ekonomik düşüşünün kaynağının bu bağlamda hükümetin küresel serbest ticarete olan bağlılığı olduğunu savunmuştur (Bastow, 1997). Küreselleşmeye karşı duruş, partiye popülist bir retorik olarak dâhil edilince partinin popülaritesi de artmaya başlamıştır. Nitekim 1993 parlamento seçimlerinde parti %12,7 oy alırken beş yıl sonraki seçimlerde %14,9 oranında ve 1995 başkanlık seçimlerinde Le Pen %15 oy almayı başarmıştır (Nelson, 2020: 102). Marine Le Pen’in 2011 yılında parti liderliğini babasından devralması ve partinin marjinal çizgisini yumuşatmaya çalışma çabalarına rağmen partinin aşırı sağ karakteri ön planda olmuştur. Marine Le Pen, 2017 başkanlık seçimlerinde %33,9 oranında oy alırken 2022 başkanlık seçimlerinde %41,45 oranında oy almayı başarmıştır. Aşırı sağın her seçimde oy oranını arttırmayı, merkez-odaklı siyasete duyulan hayal kırıklığını göstermesi açısından önemlidir (Hewlett ve Kuhn, 2022: 406).

Avrupa genelinde ve İtalya özelinde ifade etmek gerekirse aşırı sağ partilerin son dönemlerdeki yükselişi bu partilerin yürütmüş olduğu popülist söylem ve uygulamalarla ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle aşırı sağ partiler; mevcut durumda solcu sosyo-ekonomik yaklaşımları ve araçları, sağcı muhafazakâr kültürel, kimlik temelli veya post-materyalist boyutlarla birleştirebilecek bir kapasiteye sahip hâle gelmişlerdir (Valbruzzi ve Ventura, 2023: 2). Aşırı bir sağ parti olan İtalya’nın Kardeşleri (Fratelli d’Italia, FdI) 2012 yılında Özgürlük Halkı (Popolo della Libertà, PdL) partisinin üç eski üyesi tarafından kurulmuştur. Kurucuları; Silvio Berlusconi’nin dördüncü hükümeti döneminde gençlik politikaları bakanı olan Giorgia Meloni, savunma bakanı olan Ignazio La Russa ve Savunma Bakanlığı müsteşarı olan Guido Crosetto’dur (Sondel-Cedarmas, 2022: 60). İtalya’nın Kardeşleri Partisi başlangıçta ismini Fratelli d’Italia – Alleanza Nazionale şeklinde belirlemiştir. Bu sayede parti hem tarihsel bağlarına vurgu yapmış hem de Ulusal İttifak (Alleanza Nazionale, AN) ve İtalyan Sosyal Hareketi – Milliyetçi Sağ (MSI-Destra Nazionale) ile olan ilişkilerini belirtmek istemiştir. Bu sayede parti, neo-faşist geleneğinden uzaklaşmamıştır (Sondel-Cedarmas, 2022: 60-61). İtalya’nın Kardeşleri Partisi, Ignazi (2018: 109-135)’nin ifadesiyle kimliği açıkça belirlenmiş bir parti olup MSI geleneğine atıfta bulunarak bu geleneğin AN içinde filtrelenmiş şeklini temsil etmektedir. Parti’nin 2013 kongresinde Avrupa şüpheliği, yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığına ilişkin ibareler olmamasına rağmen 2014 yılındaki parti kongresinde bahsi geçen kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. 2014 yılında Meloni, Renzi hükümetini AB’nin kölesi olmakla itham ederek mevcut yönetimin İtalyanların çıkarlarına ihanet ettiğini ifade etmiştir. Kongrede; milli kültürel kimlik ve mirasın savunulması ihtiyacı, Avrupa’nın ortak kültürel ve dini köklerinin savunulması, yasa dışı göçe karşı mücadele, milli ekonomik egemenliğin geri kazanılması vb. temalar ön plana çıkarılmıştır (Donà, 2022: 784). 2017 yılında yapılan kongre, partinin radikal çizgisini keskin bir biçimde ortaya çıkarmış ve

kongrede benimsenen ilkeler 2019 ve 2022 seçimlerinde açık bir biçimde kullanılmıştır. 2017 kongresinde milliyetçiliğe, yabancı düşmanlığına ve Avrupa şüpheciliğine açıkça vurgu yapan ifadeler kullanılmıştır (Donà, 2022: 785-786). İtalya'nın Kardeşleri Partisi radikal bir parti programı ile girmiş olduğu 2022 ulusal seçimlerinde %26 oranında oy alarak birinci parti olmayı başarmıştır. 2022 seçimleri ile birlikte partinin lideri olan Giorgia Meloni, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'daki ilk aşırı sağ başbakanı olmuştur (Henley, 2023; Russo vd., 2023: 264).

Avrupa'daki aşırı sağ partilerin örneklerinden bir diğeri de Hollanda'daki Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid, PVV)'dir. PVV, birçok açıdan istisnai bir partidir. 2006 yılında kurulmuş olan parti, 2023 ulusal seçimleri sonrasında ulusal parlamentoda 37 üye ile temsil edilmektedir (Poll of Polls, 2023)⁴. PVV, 2023 genel seçimlerinde birinci parti olmasına rağmen partinin organizasyon anlamında önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Parti sadece tek bir resmi üyeye sahiptir; bu da parlamento grubunun lideri ve partinin kurucusu olan Geert Wilders'tir (Vossen, 2011: 179). Parti ideolojisine bakıldığında PVV'nin benimsemiş olduğu politikaların dört temel ilkeye dayandığı ifade edilebilir. Bu ilkeler; İslam karşıtlığı, elitlere karşı halk adına mücadele, ulusal gurur ve millî egemenlik, suç ve doğal düzenin bozulmasına karşı ağır cezalar şeklinde sıralanabilir (Vossen, 2017: 29). 2006 ulusal seçimlerinden sonra Wilders, bir dizi etkileyici performanslar ortaya koyarak ulusal ve uluslararası medyanın ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bahsi geçen etkileyici performanslar arasında İslam'ı karalamaya yönelik olan "Fitne" isimli belgeselin (Mart 2008) yayınlanması ve Britanya İçişleri Bakanı'nın ülkeye girişini yasaklaması sonucu Heathrow Havaalanı'nda gözaltına alınması (Şubat 2009) bulunmaktadır (Vossen, 2013: 182). Tüm bu yaşanan olayların ardından 2010 ulusal seçimlerinde PVV %15,5 oranında oy alarak oylarını iki katına çıkarmış ve koalisyon oluşturma noktasında ciddi bir siyasal parti konumuna yükselmiştir. 2018 seçimlerinde ulusal mecliste 20 üyeye sahip olan PVV, 2023 seçimlerinde üye sayısını neredeyse iki katına çıkararak ulusal meclisteki en büyük parti olmayı başarmıştır. Partinin 2023 seçimlerinde elde etmiş olduğu başarı, partinin kuruluşundan bu yana elde etmiş olduğu en büyük başarıdır. Son seçimlerde elde edilen başarıya rağmen Wilders'in başbakan olabilmesi için 150 üyeli ulusal meclisin en az 76'sını elde edebilmesi ve bunun için de diğer partilerle koalisyon oluşturması gerekmektedir (Sriyono, 2023). PVV'nin zaferi Avrupa'da kökleri göçmen karşıtlığı, İslamofobi, yabancı düşmanlığı gibi unsurlara dayanan etnik milliyetçiliğin Hollanda'da yükselişini işaret etmesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamındaki son aşırı sağ parti İsveç Demokratları (SD)'dir. Parti, 1988 yılında kurulan bir siyasal partidir ve bu parti aynı yıl genel seçimlere katılmıştır. 1988 yılından günümüze kadar varlığını sürdüren SD, parlamentoda temsil

⁴ Partilere ilişkin seçim sonuçları Poll of Polls sitesinden alındığı için makalede ilgili siteyi sürekli referans gösterip tekrara düşmemek için bir kez referans gösterilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/>

edilmesine ve ülkenin en büyük üç partisinden birisi olmasına rağmen kendi tarihinden muzdariptir. Yönetiminin partiyi normalleştirmek ve partinin çekiciliğini arttırmak için yapmış olduğu çabalara rağmen SD, rakipleri tarafından nazi geçmişi nedeniyle suçlanmaktadır (Martinsson, 2018: 10). SD, 1988 yılında Sverigepartiet (The Sweden Party) partisinin bir halefi olarak kurulmuştur. Sverigepartiet, 1986'da Framstegspartiet (Progress Party) ile ırkçı ve aşırı sağ bir siyasal grup olan Bevara Sverige Svenskt (Keep Sweden Swedish)'in birleşmesi ile kurulmuştur (Kenes, 2020: 7). İsveç Demokratları genellikle Avrupa'da aşırı sağ, radikal sağ, popülist, göçmen karşıtı, yabancı düşmanı, milliyetçi veya bunların bir kombinasyonu olarak görülen parti sınıflandırması içerisinde yer almaktadır (Oscarsson ve Holmberg, 2016: 237). Kuruluş aşamasında nazi geçmişi ve ırkçılığı savunan parti 1995 yılında Anders Klarström'un parti lideri olmasıyla birlikte mevcut parti imajını düzeltme sürecine girişmiştir. 1990'ların ikinci yarısından itibaren parti, nazi ideolojisinden ve ırkçılıktan açık bir şekilde uzaklaşmıştır (Martinsson, 2018: 12). İsveç Demokratları, temel ideolojik yaklaşım olarak çok kültürlülüğe güçlü bir biçimde karşı çıkmakta ve oldukça kısıtlayıcı göçmen ve mülteci politikalarını tercih edip desteklemektedir. İsveç Demokratları, özellikle göçmenliğin (beyaz olmayan) kamusal finansı büyük ölçüde etkilediğini ve yerlilerin iş olanaklarını tehdit ettiğini savunmaktadır. Bu kapsamda partinin ana siyasal önceliklerinden biri, göçmenliğin kısıtlanmasıdır (Erlingsson vd., 2012). İsveç Demokratları kurulmuş oldukları 1988 yılındaki genel seçimlerden 1998 genel seçimlerine kadar %1 oranında oy almayı başaramamıştır. 2010 genel seçimlerinde %5,7 oy oranı ile ulusal barajın (%4) üzerinde oy alarak parlamentoda temsil edilebilmişlerdir. 2018'de almış oldukları %17,5'lik oy oranı ile ülkenin üçüncü büyük partisi konumuna yükselen parti, 2022 seçimlerinde %20,2 oranında oy alarak parlamentoda 73 sandalye elde ederek ülkenin en büyük ikinci partisi konumuna yükselmiştir.

Çalışma kapsamında olmadığı için Avrupa'daki diğer aşırı sağ partiler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Avrupa genelinde varlığını sürdüren aşırı sağ partiler hakkında genel bilgiler aşağıdaki tabloda özet niteliğinde sunulmuştur.

Tablo 1. Avrupa'daki Aşırı Sağ Partiler

Parti İsmi ve Kısaltması	Ülke	Kuruluş Yılı	Parti Lideri	Son Ulusal Seçimdeki Oy Oranı
Rassemblement National (RN)- Ulusal Birlik	Fransa	1972	Marine Le Pen	%17.3 (2022)
Fratelli d'Italia (FdI)- İtalya'nın Kardeşleri	İtalya	2012	Giorgia Meloni	%26.0 (2022)
Partij voor de Vrijheid (PVV)- Özgürlük Partisi	Hollanda	2006	Geert Wilders	%23.6 (2023)
Sverigedemokraterna (SD)- İsveç Demokratları	İsveç	1988	Jimmie Åkesson	%20.2 (2022)
Alternative für Deutschland (AfD)- Almanya için Alternatif	Almanya	2013	Alice Weidel & Tino Chrupalla	%10.3 (2021)
Lega Nord (Lega)- Kuzey Ligi	İtalya	1991	Matteo Salvini	%8.9 (2022)
Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ)- Avusturya Özgürlük Partisi	Avusturya	1956	Herbert Kickl	%16.2 (2019)
Vlaams Belang (VB)- Flaman Çıkarı	Belçika	2004	Tom Van Grieken	%12.0 (2019)
Vox	İspanya	2013	Santiago Abascal Conde	%12.4 (2023)
Dansk Folkeparti (DF)- Danimarka Halk Partisi	Danimarka	1995	Morten Messerschmidt	%2.6 (2022)
Perussuomalaiset (PS)- Gerçek Finler	Finlandiya	1995	Riikka Purra	%17.5 (2019)
Elliniki Lysi (EL)- Yunan Çözümü	Yunanistan	2016	Kyriakos Velopoulos	%4.4 (2023)
Mi Hazánk Mozgalom (MHM)- Vatanımız Hareketi	Macaristan	2018	László Toroczkai	%5.9 (2022)
Konfederacja Wolność i Niepodległość (Konfederacja)- Özgürlük ve Bağımsızlık Konfederasyonu	Polonya	2018	Sławomir Mentzen, Krzysztof Bosak, Grzegorz Braun	%7.2 (2023)
Chega!- Yeter!	Portekiz	2019	André Ventura	%7.3 (2022)
Възраждане (Възход)- Diriliş	Bulgaristan	2014	Kostadin Kostadinov	%10.2 (2022)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere aşırı sağ partiler yapılan genel seçimlerde toplumsal tabanlarını genişletmektedirler. Bu partilerin toplumsal tabanlarını genişleten olgular; milliyetçilik, ulusal birlik, göçmen krizi vb. unsurlar olmasına rağmen bu unsurların bütün partiler açısından aynı oranda benzeştiği söylenemez. Bahsi geçen unsurlar her ülkenin kendi dinamikleri çerçevesinde farklı toplumsal ve siyasal etkiler oluşturmaktadır. Belirtilen durum, çalışma kapsamına giren ülkelerdeki aşırı sağ partilerin yükselişi ve bu yükselişe etki eden faktörlerin neler olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir.

3. Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç Özelinde Avrupa'da Aşırı Sağ Partilerin Yükselişine Etki Eden Faktörler

Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselişinin üç dalga şeklinde gerçekleştiği yukarıda belirtilmiştir. 1980 yılında başlamış olan dalga ile birlikte FN ve FPÖ gibi partiler seçimlerde çıkış yapmışlar ve bu partiler genellikle göç gibi çağdaş konulara odaklanmışlardır. Mudde (2020: 300-301)'ye göre 9/11 olayları ile birlikte üçüncü dalga sona ermiş ve üçüncü dalgadan hem niteliksel hem de niceliksel anlamda farklı olan dördüncü dalga başlamıştır. 9/11 olayları ile birlikte siyasetin odak noktası sosyo-ekonomik konulardan sosyo-kültürel konulara kaymıştır. Bu süreçte ana akım partilerin 9/11 olaylarına göstermiş olduğu tepkinin yetersizliği aşırı sağ partilerin siyasal gündem belirleme kabiliyetine kavuşmalarına neden olmuştur. Bu durum; diğer partilerin, aşırı sağın beslenmiş olduğu konularda (yolsuzluk, suç, göç, entegrasyon ve güvenlik vb.) aşırı sağın çizmiş olduğu çerçeveyi benimsemeleri anlamına gelmektedir. Belirtilen durum 2015'teki mülteci krizi ile daha da güçlenmiştir. Bu krizde göç ve güvenlik konusu, otoriter ve milliyetçi bir bakış açısıyla birleştirilmiş ve bu bakış açısı ana akım medya ile siyasette de etkili olmuştur.

Avrupa ülkelerinde aşırı sağ partilerin yükselişine dair birçok ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi neden bulunmasına rağmen bunlardan hangisinin önemli olduğunu söylemek oldukça zordur. 2008'de başlayan ekonomik kriz ve ardından AB ve ulusal otoritelerin izlemiş olduğu neoliberal politikalar özellikle ayrıcalıklı elit ve genel nüfus arasındaki uçurumu arttırarak radikal sağın destek zemininin genişlemesine neden olmuştur (Rodríguez-Aguilera, 2014). Durumu karmaşık hâle getiren diğer bir faktör, geleneksel anlamda klasik sol partilere destek veren eski endüstriyel işçi sınıfının küçülmesi sonucunu beraberinde getiren sosyal değişikliklerdir. Kültürel değişiklikler ve özellikle solda yaşanan büyük çaplı ideoloji krizi; toplumda bireyci, ayrıştırıcı, kuşkucu ve küçümseyici bir bakış açısının oluşmasına yol açmıştır. Belirtilen durum aşırı sağ partilerin toplumsal yapıdaki bu değişikliklerden destek sağlama sürecini de beraberinde getirmiştir.

1980'lerden gelen süreç içerisinde aşırı sağ partilerin yükselişinin temel nedenlerini göç ve ekonomik kriz gibi sosyo-ekonomik koşullar oluştururken 9/11 olayları sonrasında sosyo-kültürel unsurlar ön plana çıkmıştır. Belirtilen dönemden sonra yaşanan 2008 Ekonomik Krizi'nde ana akım siyasi partilerin yetersiz kalması aşırı sağ partileri yeniden bir yükseliş trendine sokarken 2015 yılındaki mülteci krizi

aşırı sağ partilerin siyasal gündemi belirleyebilme kabiliyetine kavuşmalarını sağlamıştır.

Bu konulardan yola çıkarak, yapılan çalışmada da Avrupa'daki aşırı sağ partilerin yükselişini etkileyen faktörler sosyo-kültürel çerçevede ele alınmıştır. Bu kapsamda bu faktörler; ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşme başlıkları altında incelenmiştir. Belirtilen faktörlerin aşırı sağ partilerin gelişimini nasıl etkilediği hususu ise Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç'teki aşırı sağ partiler üzerinden incelenmiştir.

3.1. Ekonomik Kriz

Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan konut piyasasının çökmesi ile birlikte 2008 Ekonomik Krizi başlamıştır. Konut piyasasındaki bu çöküş, domino etkisi etkisi oluşturarak küresel ölçekte ekonomide bir gerilemeye neden oluşturmuştur. Ortaya çıkan ekonomik kriz ve sonuçları, krizden AB'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla etkilendiğini göstermiştir (Verdun, 2019: 354). 2008 Ekonomik Krizi'nden Avrupa ekonomileri çeşitli derecelerde etkilenmelerine rağmen ekonomileri turizm odaklı olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkeler krizden daha çok etkilenmişlerdir (Thompson, 2012: 71). Ortaya çıkan ekonomik kriz ve Avrupa'nın bu krizden derinden etkilenmesi; bir bakıma AB'nin ekonomik anlamda krize tepki vermek için hazır olmadığını göstermiş ve verilen tepkinin de geç ve etkisiz olmasına neden olmuştur.

Ekonomik krizler ve istikrarsızlıklar mali güvensizlik ortamını oluşturmakta ve böylece insanların endişesi ve memnuniyetsizliği artmaktadır. Neo-liberal politikalar ve ekonomik kriz neticesinde imalat endüstrisi görece daha düşük maliyetli ülkelere giderek Avrupa'yı terk etmeye başlamıştır. Bu durumun neticesinde Avrupa'nın düşük nitelikli işlerinde çalışan işçileri kısa sürede işsiz konumuna düşmüşlerdir. Bununla birlikte belirtilen kesim, piyasanın yeni taleplerini karşılayacak nitelikteki donanımına da sahip değillerdir. Bu duruma bir de göçmenlerin Avrupa'ya girişi eklenince bir taraftan devlete karşı olan memnuniyetsizlik artmış diğer taraftan göçmenler de "hırsızlar" şeklinde etiketlenmişlerdir. Göçmenlerin bu denli tepki çekmesinin altında yatan temel neden aslında işsiz sayısı yüksek olan toplumda göçmenlerin iş bulmasıdır. Buradaki temel yanılgı ise göçmenlerin birçoğunun yasa dışı veya tehlikeli koşullarda çalıştığının yerel halk tarafından göz ardı edilmesidir. Bu durumdaki çelişki noktası ise yerel halkın düşük nitelikli işleri yapmayı reddetmesi ve bu işleri göçmenlerin yapacağı bir iş alanı olarak görmesine rağmen göçmenlere karşı da iş bulmaları nedeniyle nefret duymalarıdır (Guibernau, 2010).

Avrupa'da ekonomik krizin derinleşmesi aşırı sağ partiler açısından ulus ve etnisite kavramlarının savunulmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim aşırı sağ partiler tarafından izlenen bu politika kozmpolit elitler, göçmen ve mülteci akışı ile yönetilen küresel ekonominin doğurduğu büyük tehlikelere karşı akılcı bir yanıt olarak ifade edilebilir (Crouch, 2016). Ekonomik krizin Avrupa'da aşırı sağın

yükselişine neden olan faktörlerden biri olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalarda genel anlamda ortaya çıkan sonuç, ekonomik krizin kazananının aşırı sağ olduğu yönündedir. Bu duruma örnek olarak Funke vd. (2016)’nin yapmış olduğu ampirik bir araştırmaya göre aşırı sağ partiler son 140 yıl içerisinde ortalama olarak en az %30 oranında güçlerini arttırmışlardır. Nitekim yapılan araştırmada 1920’lerde ve 1930’da yaşanan ekonomik çöküşte Almanya, İtalya, Belçika, İspanya ve Finlandiya gibi ülkelerde aşırı sağ partilerin önemli siyasi kazanımlar elde ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, 2008 ekonomik krizinin de benzer etkiler gösterdiği ve krizin başından itibaren Avrupa’nın birçok ülkesinde aşırı sağ partilerin oylarında belirgin bir artışın olduğu da çalışmada vurgulanmaktadır (Funke vd., 2016).

Ekonomik krizlerin aşırı sağ partilerin siyasal alanda yükselişine nasıl etki ettiğini görebilmek için çalışma kapsamındaki ülkelerin mevcut ekonomik koşulları ve belirtilen ülkelerdeki aşırı sağ partilerin ideolojilerini incelemek gerekmektedir. Bu amaçla ilk olarak Fransa örneğine bakıldığında Fransa’da 2009-2014 arası; ekonomide daralmanın yaşandığı, kamu borçlarının arttığı ve yüksek işsizliğin olduğu bir dönemdir. 2012 cumhurbaşkanlığı ve ulusal seçimleri de belirtilen ekonomik kriz ortamında yapılan ilk seçim olması açısından önem arz etmektedir. Nitekim FN, uzun yıllar birbirine yakın seçim sonuçları elde ederken 2012 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %17 ve ulusal meclis seçimlerinde %14 oy oranı olarak yeni zirvelere ulaşmıştır (Stockemer, 2017: 1537). 2022 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Le Pen seçim kampanyasının ana temasını ekonomik ve sosyal sorunlar üzerine oluşturmuştur. Bununla birlikte ulusal egemenlik, göçmen karşıtlığı ve AB politikalarının eleştirilmesi temelde aşırı sağ parti söylemlerinin kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. 2022 seçim kampanyasında Le Pen, hükümeti; yaşam maliyetinin artışı, ekonomik güvensizlik, yüksek akaryakıt fiyatları ve sosyal adaletsizlik gibi sosyal konuları ihmal etmekle suçlamıştır (Startin, 2022:428). Nitekim seçim kampanyasında kullanılan söylemlere bakıldığında Le Pen’in, vatandaş hassasiyetinin yüksek olduğu sorunları ön plana çıkararak popülist bir politika izlediği görülmektedir.

İtalya örneğine bakıldığında 2022 seçimleri öncesinde İtalyan siyasetinin en temel sorunlarından birinin, COVID-19 pandemisinin etkileriyle birlikte Ukrayna’daki savaş kaynaklı enerji fiyat krizi ile birlikte daha da şiddetlenen ekonomik kriz olduğu görülmektedir. Bu dönemde İtalya; yüksek işsizlik oranları, durgun ekonomik büyüme, artan enflasyon seviyeleri ve göçmen krizi gibi sorunlarla mücadele etmiştir (Russo vd., 2023: 284). Belirtilen ortamda Fdl, sıklıkla İtalyan şirketlerini ve İtalyan markalarını çok uluslu şirketlerin tehditlerine karşı savunmayı ve genel anlamda İtalyan ekonomisini ekonomik ve finansal küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu uluslararası rekabetten korumayı vurgulayarak korumacı bir ekonomi modeli sunmuştur (Baldini vd., 2022: 394). Geniş bir bağlamda ifade etmek gerekirse Fdl’nin ekonomiye ilişkin benimsemiş olduğu tutumlar, aslında aşırı sağ partilerin benimsemiş olduğu politikalar ile oldukça uyumludur. Nitekim Fdl’nin radikal sağ partiler ile uyumlu hale gelmesinde ve partinin radikal sağ dönüşümünde; İtalyan parti sistemindeki istikrarsızlıkların,

AB düzeyindeki finansal-ekonomik krizlerin, mülteci ve sığınmacı krizlerinin etkili olduğu söylenebilir (Donà, 2022: 777).

Hollanda'da PVV'nin yükselişine bakıldığında partinin 2023 seçimlerinde %23,6 oy oranı ile ülkenin en çok oy alan partisi konumuna yükseldiği görülmektedir. PVV genel anlamda milliyetçilik, otoriterlik ve popülizm ile karakterize edilen bir aşırı sağ partidir. Parti manifestosu genel anlamda sığınmacılara karşı olumsuz bir tutum ve aynı zamanda İslam karşıtı söylemler içermektedir. Partinin 2023 ulusal seçimlerinde elde etmiş olduğu başarının ardında göç ile ilişkilendirmiş olduğu tema yatmaktadır. Nitekim belirtilen süreçte PVV, konut krizini sığınmacılara öncelik verilmesine bağlayarak gündeme getirmiştir. Wilders, refah şovenizmi söylemini kullanarak devletten ekonomik koruma talep eden ve kültürel olarak muhafazakâr olan seçmene de hitap etmeyi başarmıştır (De Jonge ve Van Kessel, 2023). Sonuç olarak PVV, İslam ve göçmen karşıtı söylemleri ekonomik kaygılar ile birleştirerek seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır.

İsveç örneğine bakıldığında ülkede 2010 yılına kadar parlamentoda aşırı sağ parti olmaması yönüyle İsveç'in Avrupa'da istisnai bir konumda olduğu ifade edilebilir. 2022 yılında yapılan ulusal seçimlerde aşırı sağ bir parti olan SD, ülkede en çok oy alan ikinci parti konumuna yükselmiştir. İsveç'in istisnai konumundan mevcut konumuna gelmesine neden olan sebeplerin ekonomik kriz ve göçmen krizi olduğu ifade edilebilir. Göç ve entegrasyon politikaları 2022 seçimlerinin ana temasını oluşturmakla beraber SD'nin temel argümanlarından biri olan bu politikalar, seçimlerde merkez sağ ve sol partiler tarafından da kullanılmıştır (Conway, 2022). Seçimlerden SD'nin muazzam bir yükseliş elde etmiş olması aslında İsveç'te yaşanan değişimlerle ilişkilidir. Göçmen krizi olgusunun ekonomik kriz ile birleşmesi, İsveç'teki sosyal refah devleti ve eşitlikçi anlayışa hasar vermiştir. Nitekim belirtilen ekonomik koşullarda hastanelerin, okulların ve bakım evlerinin özelleştirilmesi (Asbrink, 2022) ve ana akım partilerin oluşan bu yeni duruma ilişkin çözüm üretme kabiliyetlerinin yetersizliği, seçmenin SD'ye oy vermesine neden olmuştur.

Ekonomik krizler genellikle sosyo-ekonomik grupların devlete karşı olan güvensizliğini artırır. Bu durum, siyasal anlamda memnuniyet düzeyi azalan ve bağlantısız hâle gelen seçmenlerin oy kullanmaktan kaçındığı veya protesto oy kullandığı bir süreci beraberinde getirmektedir. Seçmenlerin belirtilen şekilde hareket etmesinin neticesinde kazananlar genelde aşırı sağ partiler olmuştur (Malone, 2014). Bundan dolayı ekonomik şoklar aynı zamanda bünyesinde ekonomik durgunluğu da barındırıyorsa bu durum, ortalama on yıl sürecek aşırı sağ parti şokunu da beraberinde getirir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse seçili ülke örneklerine bakıldığında aşırı sağ partilerin yükselişi ve ekonomik krizler arasındaki ilişki kompleks bir yapıya sahiptir. Ekonomik krizler ve bunun neticesinde oluşan ekonomik durgunluk dönemleri, aşırı sağ partilerin ortaya çıkmasının ana nedeni olmasa bile bu

partilerin büyümesi ve tabana yayılması için elverişli bir ortam sunar. Ekonomik belirsizlik ortamları, göçmen ve azınlık gruplarını suçlama eğilimleriyle birleşerek kimlik temelli politikaları besler. Ayrıca ekonomik kriz ortamları, aşırı sağ partilere artan bir medya ilgisi sağlayarak mesajlarını yaymak için bir platform görevi görürler. Sonuçta ekonomik krizlerin aşırı sağ partilerin yükselmesinde etkili olduğu fakat aşırı sağ partilerin yükselişi için tek başına bir neden olamayacağı ifade edilebilir. Aşırı sağ partilerin yükselişinde siyasi, kültürel ve sosyal dinamikler de önemli rol oynamaktadır ve ekonomik krizler de bu dinamikler bağlamında değerlendirilmelidir.

3.2. Göçmen Krizi

Demokrasi bağlamında gelişmiş ülkelerde göçlere yönelik şikâyetler, aşırı sağ partilerin yükselişine destek sağlayan temel unsurlardan biridir (Golder, 2016; Stockemer, 2016: 999). Almanya, İsviçre ve Fransa gibi ülkeler de dâhil olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde, son 50 yıl içerisinde göçmen nüfusu oransal olarak üç katına çıkmıştır. Bununla birlikte Avrupa, günümüzde hala önde gelen bir göçmen lokasyonu konumundadır. Savaş, şiddet, yoksulluk vb. nedenlerle yüzlerce göçmen her gün AB sınırlarına ulaşmaya çalışmaktadır ve 2014 yılında yaklaşık 500.000 mülteci AB'ye giriş yapmıştır⁵. Ortaya çıkan bu duruma, göçmenlerin yasal veya yasal olmayan yollarla Avrupa'ya giriş yapmalarına bakılmaksızın, aşırı sağ partiler tepki göstermektedir. Aşırı sağ partiler ulusal bir bakış açısı ortaya atarak ulus kimliği, kültürü, dili, dinî ve ortak tarih vurgusu yaparak göçmenlerin bu unsurları tehdit ettiğini ileri sürmektedir (Stockemer, 2016: 999).

Aşırı sağ partilerin ortaya çıkışını göçmen artışına bağlayanların temel argümanı, göçmenliğin Avrupa toplumunun yapısını dönüştürmesidir. Nitekim bu görüşe göre 1970'lerden önce Avrupa, etnik açıdan homojen bir yapıya sahiptir. Belirtilen dönemden itibaren; iş gücü eksikliğini kapatmak amacıyla yabancı işçileri çekmek için uygulanan devlet politikalarının, dünyanın değişik kesimlerinden gelen politik sığınmacı dalgalarının ve yasa dışı göçmenlerin ekonomik olarak refahta yaşayacakları bir ülkeye ulaşma çabalarının birleşimi nedeniyle etnik homojen yapı değişime uğramaya başlamıştır. Bu sürecin dinamikleri ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen neredeyse bütün Batı Avrupa devletleri bir derecede çoklu etnik hâle gelmiştir (Art, 2013: 130). Örneğin, 2019 parlamento seçiminde aşırı sağcı İsviçre Halk Partisi'nin %25.6 oy aldığı İsviçre'nin yabancı nüfusu %39 civarındadır⁶.

⁵ 2023 yılı itibarıyla Avrupa'daki mülteci sayısının 9 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Detaylı bilgi için Bkz: (The UN Refugee Agency, 2022)

⁶ 2021 yılında, kalıcı yerleşik nüfusun %39'u göçmen kökenlidir (2,890,000). Bu nüfusun üçte birinden fazlası (1,090,000) İsviçre vatandaşıdır. Göçmen kökenli kişilerin neredeyse dörtte üçü birinci kuşağa (2,276,000) aittir. Geri kalan beşte biri İsviçre'de doğmuş olup ikinci kuşak (615,000) olarak kabul edilir. Detaylı bilgi için Bkz: (Federal Statistical Office, 2023)

Etnisite ve göçmen karşıtlığı aşırı sağ partilerin söylem ve propagandalarında merkezi bir konuma sahiptir (Stockemer, 2017: 1542). Vatandaşların göçmen karşıtlığı üzerinden aşırı sağ partilere oy vermelerinin temelde iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak vatandaşlar, göçmenlerle ekonomik ve sosyal kaynaklar üzerinden rekabeti azaltmak istediklerinden dolayı aşırı sağ partileri tercih ederler. İkinci olarak göçmenler, yerli etnik ulusal grubun pozisyonuna ve kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılanır ve bu algı kendini yabancı düşmanlığı şeklinde gösterir (Rydgren, 2007: 250).

Çalışma kapsamında ülke örneklerine bakıldığında Fransa'da Ulusal Birlik Partisi göçmen karşıtlığını partisinin ana temalarından biri olarak kullanmaktadır. Nitekim 2007 seçimlerinde göçmenlik; parti tarafından işgücü piyasası, sosyal güvenlik, ulusal kimlik ve kamu güvenliği ilgili bir dizi konuyla bağlantılı hale getirilmiştir (Stockemer, 2017). 2012 seçimlerinde Le Pen, göçmenlik konusunu sekülerizm ve İslam karşıtlığı üzerinden kullanmıştır. Bu dönemde parti göçmenlerin Hristiyanlık ve laiklik üzerinden sisteme entegre olmasını savunmuştur. Bu duruma göre parti aslında Fransa'nın İslamlaştırılmasına karşı olduğunu iddia etmiştir (Bastow, 2018: 23). 2017 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk tur oylamasının öncesinde göçmenlik Le Pen'in ana temalarından biri olmuştur. Le Pen, belirtilen seçimlerde seçildiği takdirde tüm yasal göçleri askıya alacağını, göçün kontrol edilemez durumunu yeniden değerlendireceğini ve başörtüsü dâhil dini sembolleri kamuda yasaklayacağını ifade etmiştir (Chrisafis, 2017). 2022 seçimlerinde göçmenlik konusu önemli olmasına rağmen partinin seçim sürecinin ana teması konumunda olmamıştır. Belirtilen seçimlerde göçmenlerin Fransız laik toplumuna entegrasyonu konusu ön plana çıkarılırken Le Pen'in İslam karşıtlığı seçim sürecinde devam etmiştir (Chrisafis, 2022).

İtalya örneğine bakıldığında İtalya'nın Kardeşleri Partisi'nin 2014 yılına kadar muhafazakâr sağ parti görünümünde bir politika izlemesine rağmen 2014 yılındaki parti kongresi ile birlikte aşırı sağ parti görünümüne büründüğü görülmektedir. 2014'teki parti kongresinde Avrupa'nın ortak kültürel ve dinî köklerinin savunulması temasına vurgu yapılarak yasadışı göçlerle mücadele hususu ön plana çıkarılmıştır. 2017 parti kongresinde Meloni, AB'yi bürokratik ve teknokratik bir sistem olarak eleştirmiş ve bunun sonucunda sistemin küreselleşme, çok kültürlülük adına Hristiyan köklerini reddettiğini ve kontrolsüz göç sürecini desteklediğini ifade etmiştir. Parti tarafından AB göçmen ve mülteci krizinin eleştirilmesinde etnik milliyetçi söylemlerin merkezi konumda olduğu ifade edilebilir. Fdl, düşük doğum oranına sahip İtalya gibi bir ülkede kitlesel göçün bir sonucu olarak ulusal topluluğunun başka bir toplulukla değiştirilmesini Avrupa Birliği'nin bir planı olarak adlandırmış ve bu konuda AB'yi suçlamıştır (Donà, 2022: 783-786). Fdl, yabancı düşmanlığını göçmenlik üzerinden vurgulamaktadır. Nitekim 2017 parti kongresinde göçün bir hak olmadığı ve göçmenlerin vatandaşlığa erişiminin mümkün olmadığı, bunun yerine göçün, devletin ihtiyacına göre bir lütuf olması gerektiği vurgulanmıştır (Donà, 2022: 786).

Hollanda örneğine bakıldığında PVV'nin göçmen karşıtlığı olgusunun İslam karşıtlığı ve etnik milliyetçilik söylemleri üzerinden şekillendiği görülmektedir. Wilders, özgürlüğün İslamlaşma ve Avrupa entegrasyonu nedeniyle zayıflayacağını vurgulamıştır. Kitlesele göç ve çok kültürlü politikalar, Hollanda toplumunda ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde Müslümanların artan etkisine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla Avrupa entegrasyonu çok kültürlülüğü ve göçü teşvik etmektedir (Lucardie ve Wilders, 2013: 192-193). PVV, 2006 seçimlerinde mecliste temsil edilmeye başlandıktan sonra göçmenlik konusunda daha radikal bir tutum sergilemeye başlamıştır. Wilders, 2010 seçim manifestosunda, kazanması durumunda Müslüman ülkelerden Hollanda'ya göçü yasaklayacağını ifade etmiştir (Akkerman, 2018: 9). PVV'nin 2023 seçim vaatlerine bakıldığında göçmenlik konusunda katı politika vaatlerinde bulunduğu görülmektedir. Belirtilen vaatler arasında iltica politikalarının askıya alınması, göç politikalarının daha kısıtlayıcı hâle getirilmesi, AB'nin iltica ve göç kurullarından çıkılması, kaçak göçmenlerin tutuklanması ve sınır dışı edilmesi, geçici sığınma hakkına sahip Suriyelilerin geri gönderilmesi, oturma iznine sahip mültecilerin kendi ülkelerine tatil için gitmeleri durumunda oturma izinlerinin iptal edilmesi, yabancı öğrenci sayısının azaltılması gibi unsurlar yer almaktadır (AFP, 2023).

İsveç örneğine bakıldığında İsveç Demokratları'nın da diğer aşırı sağ partiler gibi göçmen karşıtı bir duruş sergiledikleri görülmektedir. İsveç'te son yıllarda ana akım partilerinin göçmenlere karşı giderek daha kısıtlayıcı bir tutum benimsemesiyle birlikte İsveç Demokratları'nın göç karşıtı retoriği İsveç siyaseti üzerinde artan bir etkiye sahip olmuştur. İsveç Demokratları, göçmen karşıtlığı retoriği asimilasyon ve refah şovenizmi üzerinden kurgulamaktadır. Nitekim partinin 2011 yılındaki manifestosunda; yabancı doğumlu bireylerin İsveç ulusunun bir parçası olabilmeleri için, kendilerini İsveçli olarak görmeleri, akıcı bir biçimde İsveççe konuşmaları, İsveç kültürüne uygun yaşamaları gerektiği vurgulanmıştır (Martinsson, 2018: 14). Refah şovenizmi kapsamında parti, göçmenlerin İsveçli yerlilere yönelik bir tehdit olduğu ve refah devletinin finansmanını olumsuz etkilediği görüşünü savunmaktadır. Bundan dolayı göçmenlerin sosyal yardım almasının veya refah devletinden pay almasının kısıtlanması gerekmektedir (Jungar, 2022: 2). İsveç Demokratları'nın 2022 seçimleri öncesindeki seçim manifestosunda, İsveç'in, topluma çok az katkıda bulunan kişilere çeşitli türdeki hibe ve yardımlarla çok para harcadığı belirtilmiş ve İsveç vatandaşlarının çıkarlarının ilk sıraya konulacağı vadedilmiştir (Hivert, 2022). İsveç açısından bir on yıl önceye kadar aslında önemli bir siyasi gündem konusu olmayan göç olgusu, 2015 yılında Avrupa'daki göçmen akını ile temel siyasal konulardan biri haline gelmiştir. Göçlerin kitlesele boyuta ulaşması ile birlikte ekonomik refah kaybı ve entegrasyon endişeleri gibi unsurlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Belirtilen süreçten istifade eden İsveç Demokratları, son iki seçimlerde oylarını arttırarak ülkenin en çok oy alan ikinci partisi konumuna gelmiştir.

Ülke örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse mülteci veya göçmen sorunu, Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselişinin kaynağını tek başına

oluşturmamakla birlikte aşırı sağ partilerin yükselişinde önemli bir etmenddir. Nitekim aşırı sağ partilerin yürütmüş oldukları göçmen karşıtı politikalar ve bu politikaların partilere olumlu dönüşü, belirtilen alanda akademik çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. Göçmen veya mülteci unsurunun aşırı sağ partilerin yükselişinde etkisinin olup olmadığına yönelik yapılan araştırmaların çoğunluğu, göçe yönelik algının Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişinde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Belirtilen çalışmalara; Halla vd. (2017)’nin Avusturya, Dustmann vd. (2019)’nin Danimarka, Otto ve Steinhardt (2014)’in Hamburg (Almanya), Sekeris ve Vasilakis (2016)’in Yunanistan, Barone vd. (2016)’nin İtalya ve Brunner ve Kuhn (2018)’un İsviçre özelinde yapmış olduğu araştırmalar örnek gösterilebilir.

Yapılan araştırmalar ve çalışma kapsamında incelenen partiler çerçevesinde ele alındığında göçmen krizinin mülteci problemi kapsamında ele alındığı ve bu durumun kültürel bir sorun olarak yansıtıldığı ifade edilebilir. Özellikle Ortadoğu ülkelerinde siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar sonucunda ortaya çıkmış olan mülteci krizi, gelişmiş Batı devletleri arasında bir çatışma unsuru olmakla birlikte bu ülkelerde aşırı sağ partilerin güçlenmesini sağlayan önemli siyasi değişimlerin de kaynaklarından biri olmuştur.

3.3. İslamofobi

Aşırı sağ partilerin yükselişine etki eden faktörlerden biri de 9/11 saldırıları olarak da bilinen 11 Eylül 2001 tarihindeki El-Kaide saldırıdır. Bu saldırıların önemi, Soğuk Savaş dönemindeki düşman kavramının ABD tarafından yeniden tanımlanmasıdır. Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu bir dünyayı temsil etmekle birlikte bu dönemdeki temel argüman “ya bizdensiniz ya da düşmansınız” şeklinde ifade edilmektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılması bu anlamda mevcut düşman unsurunu ve bu unsurun tanımlanmasını da ortadan kaldırmıştır. 9/11 olayları “radikal İslam” kavramıyla yeni düşmanın da ABD tarafından tanımlanması sonucunu da beraberinde getirmiştir.

9/11 saldırılarından önce Müslümanların artan varlığı Avrupa’da sorun teşkil etmesine rağmen ana akım siyasi partiler ve medya tarafından yaygın şekilde kullanılan bir argüman niteliği taşımamaktadır. Aşırı sağ partilerin İslam karşıtlığını ulusal kültür ve kimlik üzerinden kullanmaya başlaması ana akım siyasi partileri de belirtilen konuda aşırı sağın bulunduğu pozisyonda konumlanmaya zorlamıştır. 9/11 olayları aşırı sağ partilerin ideolojik söylemlerinin değişimini de beraberinde getirmiştir. Belirtilen süreçle birlikte İslamofobi, aşırı sağ partilerin kullanmış olduğu yaygın bir ifade haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle aşırı sağ partilerin söylemlerinde Yahudi karşıtlığının yerini İslamofobi’nin aldığı gözlemlenmiştir⁷

⁷ Farid Hafez’e göre Avrupa’da tüm aşırı sağ partiler açısından antisemitizmden İslamofobiye geçiş yaygın hale gelmiştir. Bunun nedenini Hafez şu ifadelerle belirtmiştir; aşırı sağ partiler açısından Holokost’tan sonra antisemitizmi teşvik etmek siyasi bir risk oluştururken İslamofobiyi yaymak ise yüksek düzeyde siyasi kazanç sağlamaktadır (Louati, 2022).

(Williams, 2010: 111). 9/11 olayları sonrasındaki süreçte radikal sağ parti söylemlerinde İslam karşıtı mesajlar açık bir biçimde dile getirilmeye başlanmıştır. Nitekim Hans-Georg Betz (2007: 42), aşırı sağ partiler ve oluşumların 9/11 olaylarından sonra İslam’la karşı karşıya gelmeyi merkezi bir siyasi konu hâline getirdiklerini ifade etmektedir.

Çalışma kapsamındaki ülkelerden biri olan Fransa’da İslam karşıtı partilerin başında Ulusal Birlik gelmektedir. Jean-Marie Le Pen 2002 yılında yapılan bir röportajda; Fransa’daki İslam nüfusunun farklı bir mantıkla işlediğine vurgu yaparak İslam dünyasının değerlerinin Yahudi ve Hristiyan dünyasının değerlerinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda Fransız Müslümanlarının demografik olarak güçlendiğini, etnik ayrımcılığın ve baskıcı doğanın arttığını ifade eden Le Pen, Bu durumun Müslümanların askeri güç kullanmadan ülkeyi ele geçirmelerine olanak tanıdığını belirtmiştir (Bridge Initiative Team, 2020). 2022 yılına gelindiğinde Fransa’da İslamofobi açıkça siyasi bir boyut kazanmış ve Fransız tarihindeki en İslamofobik seçim kampanyası gerçekleşmiştir. Kampanya döneminde Marine Le Pen, kazanması durumunda bütün kamusal alanlarda başörtüsünü yasaklayacağını vadederek İslamofobik duruşunu devam ettirmiştir (Najib, 2022: 247).

İtalya’da Fdl örneği üzerinden ele alındığında İslam karşıtlığı göç olgusu üzerinden ifade edilmektedir. Nitekim göç, güvenlik sorunu olarak ele alınmakta ve aynı zamanda Batı toplumlarının Yahudi-Hristiyan köklerini bozan İslamlaştırma sürecinin de bir aracı olarak görülmektedir. Fdl’nin 2017 parti kongresinde bu durum; seleftist köktenci teorilerin köktenci ülkeler aracılığıyla İtalya’da yayıldığı ve bu durumun önlenmesi için Müslüman göçmenlerin Avrupa’ya girişinin sınırlandırılması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir (Baldini vd., 2022: 396). Seçim sürecinde “*Önce İtalyanlar*” sloganını kullanan Meloni, kampanyasını göç ve İslam karşıtlığı üzerinden şekillendirmiştir. Kampanya sürecinde yapmış olduğu başka bir konuşmada Meloni; haçın evrenselliğine evet, İslamcı şiddete hayır söylemiyle İslam karşıtlığını dile getirmiştir (Marin, 2022: 354).

Hollanda örneğine bakıldığında 2006 yılında kurulan ve 2023 ulusal seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Özgürlük Partisi İslam karşıtlığını açıkça ifade etmektedir. Wilders, İslam’ın bir din olmaktan ziyade siyasal bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir. Bu duruma ilaveten İslam’ın tarihsel olarak Batı’nın baş düşmanı olduğunu ve tarihsel süreç içerisinde üçüncü kez İslam’ın Avrupa’yı fethetmeye çalıştığını iddia etmektedir (Vossen, 2017: 29). Partinin 2023 seçimleri öncesindeki seçim programına bakıldığında programın İslam karşıtı ifadelerle dolu olduğu görülmektedir. Programda, Hollanda’daki en büyük Müslüman etnik grup olan Fas kökenli Hollanda vatandaşları sokak teröristleri olarak tasvir edilmekte ve İslam, şiddet içeren bir siyasal ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca kısıtlayıcı göç politikaları ve İslam ülkelerinden gelen göçmenlerin ülkeye alınmaması, İslam ideolojisinin yayılmasının yasaklanması (İslami okullar, camiler ve Kur’an’ın

yasaklanması dâhil), devlet binalarında başörtüsünün yasaklanması gibi vaatler de parti programında yer almaktadır (Vlug, 2022: 426).

İsveç örneğine bakıldığında İsveç Demokratları'nın 2022 ulusal seçimlerinde ikinci parti konumuna yükselmesinde partinin göç karşıtı tutumu ve göçün İslam karşıtlığı ile ilişkilendirilmesi önemli rol oynamıştır. İsveç, çoğunluğunu Suriye ve diğer Müslüman ülke vatandaşlarının oluşturduğu göç akınına uğramıştır. Müslüman göçmen sayısındaki artış İsveç'te geleceğe yönelik kaygıların oluşmasını da beraberinde getirmiştir. 2016 verilerine göre Müslüman göçmen sayısı İsveç'in toplam nüfusunun %8,1'ine denk gelmektedir (Kenes, 2020: 23). İsveç'teki göçmenlerin çoğunluğunun Ortadoğu ve Afrika'dan gelmesi İsveç Demokratları'nın retoriğinde yer alan İslamofobi ve Siyah karşıtı ırkçılık, göçmenlere yönelik politik ayrımcılığı beslemektedir (Hübinette, 2022) . Değişen mevcut demografik yapı göçmen karşıtlığı üzerinden İslam karşıtlığını doğurmakta ve bu durum aşırı sağ parti olan İsveç Demokratları'nın belirtilen konularda gündem belirleme kabiliyetlerini arttırmaktadır.

Seçili ülke örneklerindeki partilerin İslam karşıtlığını; tek başına gelişen bağımsız bir faktör olarak görmek yerine ekonomik kriz, göçmen krizi ve küreselleşmenin etkilerinin bir yansıması olarak görmek gerekmektedir. Nitekim çalışma kapsamında aşırı sağ partilerin yükselişine etki eden faktörler genel anlamda birbiriyle bağlantılı olmakla beraber aynı zamanda bu faktörler birbirinden etkilenmektedir. Ülke örneklerinde belirtilen aşırı sağ partilerin yükselişine bakıldığında bu partilerin genel anlamda 2015 sonrasında yapılan seçimlerde belirgin bir yükselişe geçtikleri ifade edilebilir. Nitekim 2015 yılından sonra Avrupa'ya göçmen akının büyük ölçekte gerçekleşmesi sonucunda mülteci veya göçmen krizinin ortaya çıkması ve bu krizin özellikle Paris'te (2015), Brüksel'de (2016) ve Berlin'de (2016) artan terör saldırıları ile ilişkilendirilmesi göçün Avrupa siyasetinde bir güvenlik sorunu olarak ele alınması sürecini hızlandırmıştır (Eriş ve Öner, 2021: 169). Aşırı sağ partilerin belirtilen dönemde yükselişe geçmesiyle birlikte göç unsuru siyasal olarak güvenlik sorunu, ekonomik olarak refah şovenizmi ve kültürel olarak İslam karşıtlığı temaları üzerinden işlenmiştir.

İslam karşıtı tutumlar Avrupa'da Müslüman olan herkesi kapsayacak biçimde ele alınmaktadır. Büyük Müslüman göçmen nüfusuna sahip birçok Avrupa ülkesinde göçmen kavramının Müslüman kavramıyla eşitlendiği görülmektedir. Bu kapsamda vatandaşlık durumu veya doğum yerlerine bakılmaksızın tüm Müslümanların göçmen olarak algılandığı bir eğilim ortaya çıkmıştır. Geline süreçte Avrupa toplumlarında Yahudiler gibi Müslümanlar da çoğunluk toplumunun ayrılmaz bir parçası olarak değil, "yabancı" olarak görülmektedir (Zick vd., 2011: 41).

Aşırı sağ partilerin Müslümanlar ve İslam'a dair ideolojik söylemlerinde kültürel kimlik ve ulusal güvenlik unsurları şeklinde iki ana temanın ön plana çıktığı görülmektedir (Williams, 2010: 120). Aşırı sağ partilerin belirtilen temalar

üzerinden oluşturmuş oldukları söylemler ekonomik kriz, göçmen krizi gibi sosyal boyutları olan olgularla birleştiğinde bu söylemler Avrupa ülkelerinde toplumsal karşılık bularak aşırı sağ partilerin siyasi güçlerini arttırmasına yardımcı olmaktadır.

3.4. Küreselleşme

Aşırı sağ partilerin seçmen tevecçülüyle giderek kitlesel partilere dönüşmesi küreselleşme çağının etkileyici olgularından biridir (Önis, 2003: 27). Küreselleşme; küresel alanın giderek çeşitli ağlar (kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ağlar) üzerinden birbirine bağlandığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Keohane ve Nye, 2000: 105; Robertson ve White, 2007: 64). Bu bağlamda toplumsal coğrafyanın yeniden yapılandırılması; üretim, yönetim, ekoloji, kimlik ve bilgi kalıplarındaki değişikliklerle sıkıca birbirine bağlıdır. Bu sebepten dolayı büyük ölçekteki küreselleşme olgusu gibi toplumsal alanın dönüşümü toplumsal değişimin daha geniş dinamiklerinin içerisinde bulunmaktadır (Scholte, 2008: 1479). Toplumsal dönüşümü toplumsal değişim bağlamında ele alan bu tanım, aslında kendisi de bir sosyal değişim örneği olan Avrupa'daki aşırı sağ partilerin yükselişini açıklamada kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Küreselleşme olgusu ekonomik çerçeveden ele alındığında piyasa odaklı küreselleşme eşitsizlik yaratan bir süreç olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifadeyle piyasa odaklı küreselleşme, ekonomik büyüme ve birikimde önemli potansiyele sahip olmasına rağmen, özellikle iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerden istifade ederek bu potansiyeli herkese eşit bir biçimde dağıtmaz (Scholte, 2005). Bundan dolayı belirtilen şekildeki bir küreselleşme süreci, genellikle ekonomik fırsatları farklı toplumsal yapılara farklı biçimlerde sunar ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal etkileri de bu doğrultuda çeşitlendirir. Küreselleşmenin toplumsal anlamda etkilerinin farklı boyutlarda olması siyasal alanda aşırı sağ partilerin çeşitli formasyonlarının yer aldığı bir alanın açılması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Günlük yaşamdaki eşitsizlik ve istikrarsızlığın küreselleşme neticesinde artması ve bireyde bu bağlamda bir algının oluşması küreselleşmenin endişe verici bir olgu olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Küreselleşme ile birlikte dünya daha entegre bir yapıya bürünürken diğer taraftan istihdam, sosyal ilişkiler gibi unsurların geleneksel yapılarında bozulmalar görülmektedir. Küreselleşme ile ilintili olarak görülen bu belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı birey bağlamında olumsuz ve endişe verici olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda aşırı sağ partilerin toplumsal yapıda destek bulması ve bu desteğin genişlemesi, küreselleşme ve küreselleşme bağlamında oluşan risk toplumuyla bağlantılı istikrarsızlık ve belirsizlik duygusu ile açıklanabilir (Önis, 2003: 29).

Aşırı sağ partilerin gelişimine bakıldığında bu kavramın Avrupa açısından yeni bir olgu olmamasına rağmen son birkaç on yıl içerisinde tekrardan Avrupa'nın en hızlı büyüyen parti ailesi olarak ortaya çıkmışlığı görülmektedir. Bu partiler belirtilen süreç içerisinde giderek daha fazla iktidara gelmiş, koalisyon hükümetlerine katılmış ve Avrupa çapında azınlık hükümetlerini desteklemiştir

(Golder, 2016: 478). Aşırı sağ partilerin ideolojilerinin temelini popülizm ve milliyetçiliğin birlikteliği oluşturmaktadır. Bu birliktelik temelde kendini “bize karşı onlar” retoriği ile göstermektedir. Bu söyleme ilaveten ulusal egemenlik vurgusu, göç konusundaki katı tutumlar, Avrupa şüpheciliği, ulusal tercih, uluslararası kurumlar ve elitizm karşıtlığı belirtilen birlikteliğin diğer boyutlarını oluşturmaktadır (Halikiopoulou ve Vlandas, 2019: 411). Diğer bir ifadeyle küreselleşme olgusu, risk toplumu olarak adlandırılan unsuru da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda toplumlar kendi kimlik, kültür vb. unsurlarını tehdit altında görerek bu değerleri koruma yoluna gitmektedirler. Aşırı sağ partiler, küreselleşmenin kimlik ve kültür noktasında oluşturmuş olduğu tehditleri siyasal argüman haline getirerek toplumsal tabanını genişletmektedir. Sonuç itibarıyla; AB’ye ve uluslararası kuruluşlara karşı ortaya çıkan şüphecilik, ulusal kimliğe yönelik vurgu, göçmenlere yönelik katı tutumlar küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu tehditlere karşı verilen tepkiler olarak görülebilir.

Seçili ülke örneklerine bakıldığında Fransa’da Ulusal Birlik, temelde küreselleşme karşıtlığı söylemlerini ekonomik küreselleşme ve köktenci İslam anlayışı temaları üzerinden şekillendirmiştir. 2017 cumhurbaşkanlığı seçim kampanyasına bakıldığında küreselleşme ve köktenci İslam karşıtlığı Le Pen’in kampanyadaki temalarının merkezini oluşturmuştur. Nitekim Le Pen 2017 yılında Lyon’da yaptığı konuşmada liderlerin mutlu bir şey olarak tercih etmiş olduğu küreselleşmenin korkunç bir şey olduğunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Devamında ekonomik küreselleşmenin ulusal düzenlemeleri reddettiğine ve bu durumun İslamcı köktencilik gibi tehlikeli ideolojilere zemin hazırladığına vurgu yapmıştır (Vinocur, 2017). 2022 kampanya dönemine bakıldığında Le Pen’in küreselleşme karşıtı söylemleri 2017’ye göre yumuşamış olmasına rağmen devam etmiştir. Le Pen, belirtilen dönemde Euro ve AB’den çıkma yönünde söylemler kullanmamakla birlikte AB’nin mevcut yapısını eleştirmiş ve hükümetler arası bir AB yapısını savunmuştur (Startin, 2022: 433).

İtalya örneğine bakıldığında İtalya’nın Kardeşleri Partisi, 2017 parti kongresinde küreselleşme karşıtı duruşunu AB’nin yapısı üzerinden açıkça vurgulamıştır. İlgili kongrede İtalyan egemenliğinin yeniden tesis edilmesi gerekliliğine vurgu yapılarak AB’nin bu kapsamda reforme edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Güvenlik, göç, ortak savunma ve dış politika gibi stratejik konularda işbirliğine dayanan özgür ve egemen devletlerden oluşan konfederal bir Avrupa önerisi parti tarafından ortaya atılmıştır (Donà, 2022: 785). 2022 seçim manifestosuna bakıldığında Fdl, AB konusundaki radikal pozisyonundan uzaklaşmıştır. Belirtilen dönemde İtalyan vatandaşlarına yönelik sosyal ve ekonomik politikalar ön plana çıkarken AB’den ayrılma noktasında herhangi bir söylem kullanılmamıştır (Piccolino ve Puleo, 2022).

Hollanda örneğine bakıldığında Özgürlük Partisi, kuruluşundan beri AB karşıtlığını benimsemiş olan bir partidir ve bunu her seçim döneminde dile getirmektedir. PVV, uzun bir süredir Nextit (Netherland Exit) referandumunu

savunurken aynı zamanda AB ile daha fazla entegrasyona karşı çıkmaktadır. PVV’nin AB karşıtlığı parti programında; Ulusal egemenliğimizi geri almalıyız. Kendi sınırlarımızı, paramızı ve yasalarımızı kontrol etmeliyiz. İklim vb. konularda seçilmemiş Avrupa komiserlerinin diktalarını istemiyoruz, şeklinde ifade edilmektedir. Bu duruma ilaveten PVV, Avrupa’nın çekirdek haklarından biri olan hareket özgürlüğüne karşı çıkararak Hollanda’da çalışmak isteyen tüm AB vatandaşlarının çalışma iznine tabi tutulmasını talep etmektedir (Griera, 2023).

İsveç örneğine bakıldığında İsveç Demokratları’nın yükselişinin son zamanlarda Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişi ile benzer olduğu görülmektedir. Küreselleşme olgusu; Avrupa’da egemen devlet fonksiyonlarının özellikle güvenlik, para birimi ve refah seviyesi noktasında zayıflamasına neden olmuştur. Küreselleşmenin artan bir ivmeyle yükselmesi İsveçlilerin bu durumdan özellikle ekonomi ve sosyal refah noktasında olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. İsveç Demokratları ise küreselleşme karşıtlığı duruşunu etnik milliyetçilik ve refah şovenizmi üzerinden sürdürerek siyasal alanını genişletmekle birlikte merkez partilerin de belirtilen politikalara yönelmesini zorunlu hale getirmişlerdir. İsveç Demokratları’nın göç karşıtlığının ardında “önce İsveç kültürü” milliyetçi ideolojisi yatmaktadır. Parti özellikle kültürel çoğulculuğa karşı çıkmakta ve İsveç kültürünün saflığının korunması için hiçbir çabanın esirgenmemesine vurgu yapmaktadır (Gang, 2022). İsveç Demokratları, AB karşıtlığını göçmenlik ve ulusal egemenlik temaları kapsamında dile getirmektedir. İsveç Demokratları’nın Avrupa Parlamentosu üyesi olan Charlie Wilmers, AB’nin reforme edilmesi ve bu kapsamda ulusal yetkilerin AB’nin elinden alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Wilmers, daha fazla kararın ulusal düzeyde alınması istediklerini ifade edip aksi takdirde İsveç için daha fazla feragat istediklerini belirtmiştir. Adalet ve iç işlerinde İsveç’in yetkili olması ve İsveç’in iltica ve göç politikasının dışında tutulması İsveç Demokratları’nın talepleri arasında bulunmaktadır (Duxbury, 2023).

Genel anlamda küreselleşmenin oluşturmuş olduğu risklerin Avrupa siyasetinde kendisini hissettirdiği ifade edilebilir. Nitekim İtalya’da Mussolini’den sonra ilk kez bir aşırı sağcı başbakan hükümete gelmiştir. Göçmen karşıtı politikaları savunan ve bu kapsamda mülteci kabulüne itiraz eden İsveç Demokratları, ülkedeki ikinci büyük parti konumuna yükselmiş ve bu anlamda ülkenin iktidarını belirleyecek bir konuma sahip olmuştur. Fransa’da Ulusal Birlik son seçimlerde parlamentoda 89 sandalye kazanmayı başararak bir önceki seçimlere nazaran on katın üzerinde bir büyümeyi gerçekleştirebilmiştir (Jang, 2023: 2). Belirtilen örnekler üzerinden Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişine bakıldığında bu partilerin yükselişinin milliyetçilik, yabancı düşmanlığı Avrupa şüpheciliği vb. unsurlar ile bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Bu durum, küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu unsurlara tepkinin siyasal yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin kültür üzerinde tehlike oluşturması beraberinde aşınan kimliğin korunması yönünde seçmen nezdinde reaksiyonlar oluşturmakta ve bu durum aşırı sağ partilerin kendilerini kimlik üzerinden konumlandırmasının da yolunu açmaktadır. Milliyetçilik, yabancı düşmanlığı,

İslamofobi gibi unsurlar küreselleşmenin kimlik üzerinde oluşturmuş olduğu tehdidin Avrupa ülkelerindeki siyasal yansımaları olarak ele alınmalıdır. Bu duruma ilaveten küreselleşme, ekonomik faydalarının eşit şekilde dağıtılmaması nedeniyle entegrasyonu sağlamaktan ziyade bölücü bir niteliğe sahiptir. Bu da kendilerini sürecin kaybedenleri olarak niteleyen kesimlere aşırı sağ partilerin alternatif sunmasını sağlamakta ve nihayetinde seçmenleri aşırı sağ partileri desteklemeye zorlamaktadır.

Sonuç

Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişi yeni bir olgu olmamakla birlikte kısa ömürlü olarak da görülmemelidir. Aşırının sağın 1980 ve 1990’lardan itibaren yeniden ortaya çıkışıyla birlikte bu ideoloji giderek büyümektedir. Görünen o ki bu ideolojik trend yükselmeye devam edecektir. Aşırı sağ ideoloji, bu anlamda toplumun memnuniyetsizliğinin geçici bir sonucu değil aynı zamanda Avrupa’nın siyasi ortamında kalıcı bir siyasi değişiklik olarak nitelendirilebilir.

Yapılan çalışmada Avrupa’daki aşırı sağ parti kavramı ve bu partilerin yükselişinin ardındaki nedenler Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç örnekleri kapsamında incelenmiştir. Avrupa’da aşırı sağın yükselişi, Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerde benzer ancak farklı tarihsel, ekonomik ve sosyal dinamiklerden etkilenmiştir. Fransa’da, Marine Le Pen’in liderliğindeki Ulusal Birlik Partisi, ekonomik durgunluklar ve terör saldırıları gibi faktörlerle güçlenmiş ve milliyetçi söylemleriyle popülerlik kazanmıştır. İtalya’da, Giorgia Meloni’nin liderliğindeki İtalya’nın Kardeşleri Partisi, göçmen karşıtı ve milliyetçi politikalarıyla yükselişe geçmiş ve ekonomik belirsizliklerle birlikte güçlenmiştir. Hollanda’da, Geert Wilders’in Özgürlük Partisi, İslam karşıtı ve göçmen karşıtı politikalarıyla dikkat çekmiştir. İsveç’te ise göçmen karşıtı ve ulusal kimliği koruma söylemleriyle öne çıkan İsveç Demokratları, artan göçmen nüfusu ve entegrasyon sorunlarıyla birlikte popülerliklerini artırmıştır.

Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişine Fransa, İtalya, Hollanda ve İsveç örnekleri üzerinden bakıldığında bu yükselişin kaynağını oluşturan tek bir etmenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Aşırı sağ partilerin yükselişinin ardındaki etmenler ancak ekonomik, sosyal ve jeopolitik faktörlerin karmaşık etkileşimi neticesinde analiz edilebilir. Bu çalışmada da aşırı sağ partilerin Avrupa’daki yükselişi; ekonomik kriz, göçmen krizi, İslamofobi ve küreselleşme kapsamında ele alınmıştır.

Belirtilen faktörlerin aşırı sağ partilerin yükselişinde önemli olmakla birlikte birbirlerini etkilediği görülmüştür. Örneğin ekonomik kriz dönemleri toplumların milliyetçi duygulara açık olduğu bir toplumsal ve siyasal alan oluşturmaktadır. Aynı şekilde göçmen unsuru da ekonomik endişeler ile birleştiği zaman siyasal alanda kendini ulusal kimlik ve güvenlik tehdidi üzerinden göstermektedir. Nitekim göçmen unsuru Avrupa’daki aşırı sağ partilerin 1980’deki üçüncü dalgasının da ana temasını oluşturmuştur. İslamofobi olgusuna bakıldığında bu olgu mülteci krizi ile

birleştiğinde toplumsal anlamda kültürel dönüşüm korkusunu da beraberinde getirmiştir. Aşırı sağ partiler de İslamofobi olgusunu kültürel ve ulusal kimliğin korunması üzerinden işleyerek toplumsal tabanlarını genişletmişlerdir. Son olarak küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu risk toplumu kavramı, toplumların kendi ulusal kimlik ve kültürlerini korumalarına neden olmuştur.

Avrupa'da ana akım siyasi partilerin ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm üretme kabiliyetlerindeki yetersizlik bu partilerin ortaya çıkan her bir krizde gündem belirleme kabiliyetlerini de sekteye uğratmıştır. Aşırı sağ partiler, ortaya çıkan krizleri toplumsal ve siyasal anlamda argüman haline getirerek gündem belirleme kabiliyetine ulaşmışlardır. Geline nokta, Avrupa ülkelerinin yeniden kendi ulusal kimlik ve güvenlik politikalarının ön plana çıktığı bir sürecin içerisine girdiklerini göstermektedir. Bu durum, Avrupa'nın elde etmiş olduğu en büyük kazanım olan AB'nin de varlığının sorgulanmaya başlandığı siyasal ve toplumsal ortamın oluşmaya başlamasına zemin hazırlamaktadır. Bu süreç, otoriter yönetimlerin popülist politikalarla yönetime gelmelerini sağlarken aynı zamanda liberal demokratik değerlerin aşınmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselişi, çalışma kapsamındaki ülkeler çerçevesinde ele alındığında tek bir neden üzerinden açıklanabilecek bir olgu değildir. Bu partilerin yükselişi; ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerin karmaşık etkileşiminin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz Avrupa'sındaki mevcut siyasal durum aslında ekonomik eşitsizliklere çözüm bulma, kapsayıcı politikalar üretme ve ayrılıkçı söylemlere karşı etkili stratejiler geliştirmek için ortak aklın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- AFP. (2023, 23 Kasım). Wilders and the PVV: What Do They stand For? France 24. <https://www.france24.com/en/live-news/20231123-wilders-and-the-pvv-what-do-they-stand-for>
- Akkerman, T. (2018). The Impact of Populist Radical-Right Parties on Immigration Policy Agendas: A look at the Netherlands. Migration Policy Institute, 1-26. <https://www.migrationpolicy.org/research/populist-radical-right-parties-immigration-netherlands>
- Art, D. (2013). Rise of the Radical Right: Implications for European Politics. The Brown Journal of World Affairs, 19 (2), 127-137.
- Asbrink, E. (2022, 20 Eylül). Sweden is Becoming Unbearable. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/09/20/opinion/sweden-democrats-elections.html>
- Baldini, G., Tronconi, F., ve Angelucci, D. (2022). Yet Another Populist Party? Understanding the Rise of Brothers of Italy. South European Society and Politics, 27(3), 385-405. <https://doi.org/10.1080/13608746.2022.2159625>
- Barone, G., D'Ignazio, A., De Blasio, G., ve Naticchioni, P. (2016). Mr. Rossi, Mr. Hu and Politics. The Role of Immigration in Shaping Natives' Voting Behavior. Journal of Public Economics, 136,1-13.

- Bastow, S. (1997). Front National Economic Policy: From Neo-liberalism to Protectionism. *Modern & Contemporary France*, 5 (1), 61-72.
- Bastow, S. (2018). The Front National Under Marine Le Pen: A Mainstream Political Party? *French Politics*, 16, 19-37.
- Betz, H-G. (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. London: McMillan Press Ltd.
- Betz, H-G. (2004). Exclusionary Populism in Western Europe in the 1990s and Beyond (Paper Number 9). Identities, Conflict and Cohesion Programme, (s. 1-17). United Nations Research Institute for Social Development. <https://www.files.ethz.ch/isn/45939/9.pdf>
- Betz, H-G. (2007). Against the 'Green Totalitarianism': Anti-Islamic Nativism in Contemporary Radical Right-Wing Populism in Western Europe. C. S. Liang (Ed.), *Europe for the Europeans içinde* (s. 33-54). Hampshire: Routledge.
- Betz, H-G. (1993). The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe. *Comparative politics*, 25 (4), 413-427.
- Beyme, V. K. (1988). Right-Wing Extremism in Post-War Europe. *West European Politics*, 11 (2), 1-18. doi:10.1080/01402388808424678
- Bridge Initiative Team. (2020, 24 Şubat). Factsheet: National Rally (Rassemblement National, Previously Front National or National Front). The Bridge Initiative. <https://bridge.georgetown.edu/research/factsheet-national-rally/>
- Brunner, B. ve Kuhn, A. (2018). Immigration, Cultural Distance and Natives' Attitudes Towards Immigrants: Evidence From Swiss Voting Results. *Kyklos*, 71 (1), 28-58.
- Bustikova, L. (2014). Revenge of the Radical Right. *Comparative Political Studies*, 47 (12), 1738-1765.
- Chrisafis, A. (2017, 24 Nisan). It's Macron or Le Pen After First Round of France's Presidential Election. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/23/macron-set-to-face-le-pen-after-first-round-of-french-presidential-election>
- Chrisafis, A. (2022, 4 Nisan). The Rise and Rise of France's Far-Right Marine Le Pen. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/04/the-rise-and-rise-of-frances-far-right-marine-le-pen>
- Conway, A. (2022, 21 Eylül). The 2022 Swedish Elections: The Sweden Democrats Come in From the Cold. *The Institute of International & European Affairs Search*. <https://www.iiea.com/blog/the-2022-swedish-elections-the-sweden-democrats-come-in-from-the-cold>
- Crouch, V. C. (2016, 22 Temmuz). Der Reiz der Nationalen Identität. *Cicero*. <https://www.cicero.de/innenpolitik/rechtspopulismus-und-finanzkrise>
- De Jonge, L. (2021). *The Success and Failure of Right-Wing Populist Parties in the Benelux Countries*. New York: Routledge.
- De Jonge, L., ve Van Kessel, S. (2023, 18 Aralık). Lessons From the Netherlands on the Rise of the Populist Radical Right. *UK in a Chancing Europe*.

- <https://lukandeu.ac.uk/lessons-from-the-netherlands-on-the-rise-of-the-populist-radical-right/>
- De Lange, S. L. (2012). New Alliances: Why Mainstream Parties Govern With Radical Right-Wing Populist Parties. *Political Studies*, 60 (4), 1-20.
- Donà, A. (2022). The Rise of the Radical Right in Italy: The Case of Fratelli d'Italia. *Journal of Modern Italian Studies*, 27(5), 775-794. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2022.2113216>
- Dustmann, C., Vasiljeva, K., ve Pii Damm, A. (2019). Refugee Migration and Electoral Outcomes. *The Review of Economic Studies*, 86 (5), 2035-2091.
- Duxbury, C. (2023, 14 Temmuz). Swedish Government Tested by Far-Right Alliance. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/sweden-government-far-right-alliance-ulf-kristersson-euroskeptical-migration-climate-eu/>
- Eriş, Ö. Ü., ve Öner, S. (2021). Securitization of Migration and the Rising Influence of Populist Radical Right Parties in European Politics. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(1), 161-193.
- Erlingsson, G. Ó., Loxbo, K., ve Öhrvall, R. (2012). Anti-Immigrant Parties, Local Presence and Electoral Success. *Local government Studies*, 38(6), 817-839.
- Federal Statistical Office. (2023, 1 Eylül). Population by Migration Status. Switzerland Federal Statistical Office Section Demography and Migration. <https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population/migration-integration/by-migration-status.html>
- Funke, M, Schularick, M., ve Trebesch, C. (2016). Going to Extremes: Politics After Financial Crises, 1870–2014. *European Economic Review*, 88, 227-260.
- Gang, D. (2022, 19 Ekim). Swedes' Rising Support For Far Right Driven by Sense of Crisis in Ideology, or Swedish Culture. *Global Times*. <https://www.globaltimes.cn/page/202210/1277475.shtml>
- Golder, M. (2016). Far Right Parties in Europe. *Annual Review of Political Science*, 19, 477-497.
- Griera, M. (2023, 22 Kasım). Euroscepticism Looms Over Future Dutch Government. *Euractiv*. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/euroscepticism-looms-over-future-dutch-government/>
- Guibernau, M. (2010). Migration and the Rise of the Radical Right. *Policy Network*, 1, 1-19.
- Hainsworth, P. (2008). *The Extreme Right in Europe*. Oxon: Routledge.
- Halikiopoulou, D., ve Vlandas, T. (2019). What is New and What is Nationalist About Europe's New Nationalism? Explaining the Rise of the Far Right in Europe. *Nations and Nationalism*, 25 (2), 409-434.
- Halla, M., Wagner, A. F., ve Zweimüller, J. (2017). Immigration and Voting for the Far Right. *Journal of the European Economic Association*, 15 (6), 1341-1385.
- Henley, J. (2023, 30 Haziran). How Europe's Far Right is Marching Steadily into the Mainstream. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/30/far-right-on-the-march-europe-growing-taste-for-control-and-order>
- Hewlett, N, ve Kuhn, R. (2022). Reflections on the 2022 Elections in France. *Modern & Contemporary France*, 30 (4), 393-409.

- Hivert, A-F. (2022, 6 Ekim). Sweden Democrats Want to 'Make Sweden Great Again'. *Le Monde*. https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2022/10/06/sweden-democrats-want-to-make-sweden-great-again_5999436_19.html
- Hübinette, T. (2022, 19 Ekim). Race and Sweden's Fascist Turn. *Boston Review*. <https://www.bostonreview.net/articles/race-and-swedens-fascist-turn/>
- Ignazi, P. (1995). The Re-Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssolar-267154>
- Ignazi, P. (1992). The Silent Counter-Revolution: Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. *European Journal of Political Research*, 22 (1), 3-34.
- Ignazi, P. (2003). *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Ignazi, P. (2018). *I partiti in Italia dal 1945 al 2018*. Bologna: il Mulino.
- Jang, Y. (2023). Globalization and Its Backlash? The Rise of the Far Right in Europe (KIEP Opinions-254-January 3, 2023). https://www.kiep.go.kr/gallery.es?mid=a2030800000&bid=0008&list_no=10515&act=view
- Jungar, A.-C. (2022, Aralık). Normalising the Pariah: The Sweden Democrats Path From Isolation to Government. *Friedrich-Ebert-Stiftung*, 1-4. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/stockholm/19832.pdf>
- Kenes, B. (2020). The Sweden Democrats: Killer of Swedish Exceptionalism (ECPS Party Profiles, Issue ECPS Party Profile Series #1). *European Center for Populism Studies (ECPS)*. <https://www.populismstudies.org/wp-content/uploads/2021/03/ECPS-Party-Profile-Series-1.pdf>
- Keohane, R. O., ve Nye, J. S. (2000). Globalization: What's new? What's Not? (And so what?). *Foreign Policy Journal*, 118, 104-119.
- Kıldış, H. P. (2020). Rising Far-Right in France: The Example of the National Front. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 143-176.
- Kitschelt, H., ve McGann, A. J. (1997). *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. United States of America: University of Michigan Press.
- Kopecek, L. (2007). The Far Right in Europe: A Summary of Attempts to Define the Concept, Analyze Its Identity, and Compare the Western European and Central European Far Right. *Central European Political Studies Review*, 9 (4), 280-293.
- Koutsokosta, E. (2023, 19 Haziran). Why the Far-Right is Increasingly Getting Into Power Across Europe. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2023/06/19/why-the-far-right-is-increasingly-getting-into-power-across-europe>
- Louati, Y. (2022, 2 Aralık). Europe's Far-Right Shift: The Targeting of Muslims and Migrants in Sweden. *The New Arab*. <https://www.newarab.com/opinion/europes-far-right-shift-targeting-muslims-sweden>
- Lucardie, P., ve Wilders, V. G. (2013). The Party for Freedom in the Netherlands: A Political Entrepreneur in the Polder. Grabow, K. ve Hartleb, F. (Eds.), *Exposing*

- the Demagogues: Right-Wing and Nationalist Populist Parties in Europe içinde (s. 187-204). Belgium: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.
- Malone, J. J. (2014). Examining the Rise of Right Wing Populist Parties in Western Europe. (Honor Theses 1963-2015). College of Saint Benedict/Saint John's University, Queens NY. https://digitalcommons.csbsju.edu/honors_theses/45/
- Marin, M. A. (2022). Italy. Bayraklı, E. ve Hafez, F. (Eds.), European Islamophobia Report 2022 içinde (s. 345-364). İstanbul: Leopold Weiss Institute.
- Martinsson, J. (2018). Sweden Democrats'': An Anti-Immigration Vote. Fondation pour l'innovation politique. <https://www.fondapol.org/en/study/sweden-democrats-an-anti-immigration/>
- Messina, A. M. (1989). Anti-Immigrant Illiberalism and the 'New' Ethnic and Racial Minorities in Western Europe. *Patterns of Prejudice*, 23 (3), 17-31.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. New York: Cambridge University.
- Mudde, C. (2020). Riding the Fourth Wave. *IPPR Progressive Review*, 26 (4), 296-304. doi:<https://doi.org/10.1111/newe.12175>
- Najib, K. (2022). France. Bayraklı, E. ve Hafez, F. (Eds.), European Islamophobia Report 2022 içinde (s. 231-260). İstanbul: Leopold Weiss Institute.
- Nelson, A. (2020). The Rise of Neo-Nationalism and the Front National in France. *SUURJ: Seattle University Undergraduate Research Journal*, 4 (1), 98-118.
- Nourbakhsh, S. N., Ahmadi, S. A., Yazdanpanah Dero, Q., ve Faraji Rad, A. (2023). Rise of the Far Right Parties in Europe: From Nationalism to Euroscepticism. *Geopolitics Quarterly*, 18 (4), 47-70.
- Oscarsson, H., ve Holmberg, S. (2016). *Swedish Voters*. [Svenska Väljare.]. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Otto, A. H., ve Steinhardt, M. F. (2014). Immigration and Election Outcomes—Evidence from City Districts in Hamburg. *Regional Science and Urban Economics*, 45 (1), 67-79.
- Önis, Z. (2003). Globalization, Democratization and the Far Right: Turkey's Nationalist Action Party in Critical Perspective. *Democratization*, 10 (1), 27-52. doi:<https://doi.org/10.1080/13510340312331294017>
- Piccolino, G., ve Puleo, L. (2022, 6 Ekim). Between Far-Right Politics and Pragmatism: Assessing Fratelli d'Italia's Policy Agenda. *European Politics and Policy*. <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2022/10/06/between-far-right-politics-and-pragmatism-assessing-fratelli-ditalias-policy-agenda/>
- Pirro, A. LP. (2023). Far right: The significance of An Umbrella Concept. *Nations and Nationalism*, 29(1), 101-112. <https://doi.org/10.1111/nana.12860>
- Poll of Polls. (2023). Polling From Across Europe (Poltico). <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/switzerland/>
- Rensmann, L. (2003). The New Politics of Prejudice: Comparative Perspectives on Extreme Right Parties in European Democracies. *German Politics and Society*, 21 (4), 93-123.

- Robertson, R., ve White, K. E. (2007). What is Globalization? G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Companion to Globalization* içinde (s. 54-66). Oxford: Blackwell Publishing.
- Rodríguez-Aguilera, C. (2014). The Rise of The Far Right in Europe. IEMed Mediterranean. <https://www.iemed.org/publication/the-rise-of-the-far-right-in-europe/>
- Russo, L., Sandri, G., ve Seddone, A. (2023). Italy: Political Developments and Data in 2022: From Draghi to Meloni. *European Journal of Political Research Political Data Yearbook*, 62(1), 264-287. <https://doi.org/10.1111/2047-8852.12420>
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, 241-262.
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical Introduction* (2. ed.). New York: Palgrave Macmillan.
- Scholte, J. A. (2008). Defining Globalization. *The World Economy*, 31: 1471-1502. doi:10.1111/j.1467-9701.2007.01019.x
- Sekeris, P., ve Vasilakis, C. (2016). The Mediterranean Refugees Crisis and Extreme Right Parties: Evidence from Greece. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-14. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/72222/1/MPRA_paper_72222.pdf.
- Shiraliyev, M. (2022). Avrupa’da Aşırı Sağ Partilerin Yükselişinin Temel Belirleyicileri. *SDE Akademi Dergisi*, 2 (6), 140-159.
- Simmons, H. G. (1996). *The French National Front: The Extremist Challenge to Democracy*. Boulder: Westview Press.
- Sondel-Cedarmas, J. (2022). Giorgia Meloni's New Europe: Europe of Sovereign Nations In the Brothers of Italy Party Manifestos. Sondel-Cedarmas, J. ve Berti, F. (Eds.), *The Right-Wing Critique of Europe: Nationalist, Sovereignist And Right-Wing Populist Attitudes To the EU* içinde (s. 60-75). Oxon: Routledge.
- Sriyono, A. A. (2023, 2 Aralık). Dutch Election Results And Their Impact On Europe. *Kompas.id*. <https://www.kompas.id/baca/english/2023/12/01/en-hasil-pemilu-belanda-dan-dampaknya-pada-eropa>
- Startin, N. (2022). Marine Le Pen, The Rassemblement National And Breaking The ‘Glass Ceiling’? The 2022 French Presidential And Parliamentary Elections. *Modern & Contemporary France*, 30(4), 427-443. <https://doi.org/10.1080/09639489.2022.2138841>
- Stockemer, D. (2016). Structural Data on Immigration or Immigration Perceptions? What Accounts for the Electoral Success of the Radical Right in Europe? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 54 (4), 999-1016.
- Stockemer, D. (2017). The Economic Crisis (2009–2013) And Electoral Support For the Radical Right in Western Europe—Some New and Unexpected Findings. *Social Science Quarterly*, 98(5), 1536-1553.
- The UN Refugee Agency. (2022, 22 Kasım). *Global Appeal/Europe*. The UN Refugee Agency. <https://reporting.unhcr.org/globalappeal/europe>

- Thompson, J. B. (2012). The Metamorphosis of a Crisis. M. Castells, J. Caraca ve G. Cardoso (Eds.), *Aftermath: The Cultures Of the Economic Crisis* içinde (s. 59-82). Oxford: Oxford University Press.
- Valbruzzi, M., ve Ventura, S. (2023). Fratelli d'Italia and Lega What is the Recipe For Success of Italian Populism? Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/20026.pdf>
- Verdun, A. (2019). Economic and Monetary Union. M. Cini ve N. P.-S. Borrigan (Eds.), *European Union Politics* içinde (6. ed., s. 344-356). Oxford: Oxford University Press.
- Wilcox, A., Weinberg, L., ve Eubank, W. (2003). Explaining National Variations in Support For Far Right Political Parties in Western Europe, 1990–2000. P. H. Merkl ve L. Weinberg (Eds.), *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* içinde (s. 126-158). London: Frank Cass.
- Williams, M. H. (2010). Can Leopards Change Their Spots? Between Xenophobia and Trans-Ethnic Populism Among West European Far Right Parties. *Nationalism and Ethnic Politics*, 16 (1), 111-134. <https://doi.org/10.1080/13537110903583385>
- Vinocur, N. (2017, 5 Şubat). Marine Le Pen Makes Globalization The Enemy. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/marine-le-pen-globalization-campaign-launch-french-politics-news-lyon-islam/>
- Vlug, J. (2022). Netherlands. Bayraklı, E. ve Hafez, F. (Eds.), *European Islamophobia Report 2022* içinde (s. 401-430). İstanbul: Leopold Weiss Institute.
- Vossen, K. (2011). Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom. *Politics*, 31(3), 179-189.
- Vossen, K. (2013). The Different Flavours of Populism In the Netherlands. H. Giusto, D. Kitching ve S. Rizzo (Eds.), *The Changing Faces of Populism. Systemic Challengers in Europe And The US* içinde (s. 173-191). Bruxelles: FEPS – Foundation for European Progressive Studies.
- Vossen, K. (2017). *The Power of Populism: Geert Wilders And The Party for Freedom In The Netherlands*. Oxon: Routledge.
- Zick, A., Küpper, B., ve Hövermann, A. (2011). *Intolerance, Prejudice and Discrimination-A European Report*. Berlin: Nora Langenbacher Friedrich-Ebert-Stiftung Forum Berlin.